

MASTEROPPGAVE

Emnekode: ECO5005-1 23V

Navn: Ronja Skjølberg

Hvor gikk det galt, og hvordan kan vi unngå misbruk av økonomiske krisetiltak?

-En studie om misbruk av koronastøtteordninger

Dato: 23.05.2023

Totalt antall sider: 76

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	i
Oversikt over figurer:	iii
Abstract	1
Forord	2
Sammendrag	3
1. Innledning	4
1.1 Stadig større behov	6
Problemstilling:	7
1.2 Avgrensninger	7
2 Begrepsavklaring	8
2.1 Økonomisk kriminalitet	8
2.2 Misligheter	9
2.3 Triangulering	9
2.4 Bedrageri	10
2.5 Trygdebedrageri	10
2.6 Uriktig forklaring	11
2.7 Økonomisk utroskap	11
2.8 Forsett	12
3 Kontekst – støtteordningene	12
3.1 Kompensasjonsordningen	13
3.2 Lønnsstøtteordningen	14
3.3 Lånegarantiordningen	16
3.4 Kompensasjonsordningen for kultursektoren	16
4. Teoretisk referanseramme	17
4.1 Mislighetstriangelet	17
4.2 Begrenset rasjonalitet	21
5. Metode	23
5.1 Verdenssyn, epistemologi og etikk	23
5.2 Litteraturstudie	23
5.3 Metodetriangulering	24
5.4 Innhente data	24
5.4.1 Dommene og samtalene	25
5.4.2 Rapportene	27
5.4.3 Artikkene	28
5.5 Analyse	29
5.6 Validitet og relabilitet	32
6 Funn og diskusjon	33
6.1 Funn fra dommene	33
6.1.1 Sak 1	33
6.1.2 Sak 2	34

6.1.3 Sak 3.....	34
6.1.4 Sak 4.....	35
6.1.5 Sak 5.....	36
6.1.6 Sak 6.....	36
6.1.7 Sak 7.....	37
6.1.8 Sak 8.....	38
6.1.9 Sak 9.....	39
6.1.10 Sak 10.....	39
6.1.11 Sak 11.....	40
6.1.12 Sak 12.....	41
6.1.13 Sak 13.....	41
6.1.14 Sak 14.....	42
6.1.15 Sak 15.....	43
6.2 Diskusjon av funn fra dommene	43
6.2.1 Praktiske tilnærminger	45
6.2.2 Kvantifiserte funn.....	46
6.3 Funn fra samtalene	48
6.4 Diskusjon av funn fra samtalene	50
6.5 Funn fra artiklene	52
6.6 Diskusjon av funn fra artiklene	55
6.7 Funn fra rapportene	57
6.7.1 STRASAK-rapportene og statistikk fra politiet	57
6.7.2 Tematilsyn.....	58
6.7.3 Riksrevisjonens rapporter.....	59
6.7.4 Koronakommisjonen	60
6.8 Diskusjon av funn fra rapportene	61
7 Konklusjon	63
8 Forslag til videre forskning	65
Litteraturliste	66

Oversikt over figurer:

Figur 1, Mislighetstriangelet	18
Figur 2, Begrenset rasjonalitet	22
Figur 3, Datagrunnlaget.....	29
Figur 4, Knagger i analyse av dommene.....	30
Figur 5, Praktisk tilnærming fra dommene	45
Figur 6, Rulleblad.....	46
Figur 7, Ordning.....	46
Figur 8, ENK involvert.....	47
Figur 9, Rasjonalisering	48
Figur 10, Praktisk tilnærming fra samtalene	51
Figur 11, Praktisk tilnærming fra artiklene	57
Figur 12, Praktisk tilnærming fra rapportene	62
Figur 13, Hovedfunn	64

Abstract

When the corona pandemic hit the world in 2020, the society were severely affected in multiple ways (Sagmoen, et. al., 2021). Therefore, authorities worldwide (Haaland & Olden, 2022) launched support schemes to compensate for the economic pressure. In retrospect it is shown that these schemes have been misused and have not hit in the way that was intended (Fraser et. al, 2021; NTB, 2021; Næss, 2022).

This study has investigated fraud by these support schemes by reviewing court decisions, and conversations with the judiciary. The data material also includes media stories and written reports. Findings indicate that several factors have contributed to the fraud. The authorities have, through unclear regulation, contributed to the rationalization of fraud. This has together with low risks of being caught and high profit motives enabled abuse. In this report I have used the convenience triangle and the theory of bounded rationality as a theoretical frame of reference. The theories have provided explanations for the actions of both the perpetrators and the authorities.

It has been shown that the convenience triangle can help explaining the criminal behavior. The theory of bounded rationality can also help shedding light on the fact that the authorities did not have a full overview of the consequences of their regulation.

Forord

Denne oppgaven skrives som avslutning på min mastergrad i Regnskap og Revisjon ved NORD Universitet. Den utgjør 30 studiepoeng og skrives siste semester av det to år lange masterløpet. Det har vært noen lærerike år, med dyktige fagpersoner og givende medstudenter. Takk til alle dere!

En stor takk rettes også til min flotte veileder Tine Degerstrøm Stenvold, som har kommet med gode innspill og hatt motiverende tiltro til meg og prosjektet mitt.

Jeg vil videre takke alle de som har bistått med å få tak i datamaterialet i denne studien. Hjelpsomme mennesker hos domsapparatet, dyktige politiadvokater og seksjonsledere som har brukt tid til å hjelpe meg med datamaterialet. En takk til også de som gav av sin tid til å svare på spørsmål og gi den informasjonen de hadde.

Videre vil jeg takke alle de fagpersonene som jeg har vært så heldig å få tenke høyt sammen med i prosessen med denne studien. Dere har åpnet øynene mine til å se nye perspektiver og sider.

Jeg vil også rette en takk til mine nærmeste, som har hørt meg prate om prosjektet med overraskende stor interesse, til seint på kveld.

Sammendrag

Da koronapandemien kom og slo bena under verden i 2020 ble både mennesker og samfunn hardt berørt (Sagmoen, et. al., 2021). Næringslivet opplevde store endringer og mange opplevde dramatiske etterspørselsfall eller pålagt nedstenging. Derfor satte myndigheter verden over i gang omfattende støtteordninger for å kompensere for pandemiens økonomiske trykk (Haaland & Olden, 2022). I ettertid ser man at disse støtteordningene har blitt misbrukt (jf. kapittel 6), og truffet næringslivet skjevt i forhold til intensjonen (Fraser et. al, 2021).

Denne studien har undersøkt misbruk av støtteordningene ved en gjennomgang av rettsavgjørelser i kjølvannet av pandemien, og samtaler med aktører fra rettsvesenet. Datamaterialet omfatter også mediasaker og rapporter skrevet om støtteordningenes utfall. Studien har tatt sikte på å besvare problemstillingen: «*Hvor gikk det galt, og hvordan kan vi unngå misbruk av økonomiske krisetiltak?*». Studien viser at flere faktorer har medvirket til misbruk av ordningene. Funnene peker mot at myndighetene, gjennom uklar regulering, har bidratt til å muliggjøre rasjonalisering av misbruk. Dette har sammen med en svært lav risiko for å bli avslørt og et svært høyt vinningsmotiv muliggjort et omfattende misbruk av fellesskapets midler. Utformingen av tilskuddsordningenes rammer har også bidratt til at fellesskapets midler har havnet som overskudd for bedriftseiere i inn- og utland (Fraser et. al, 2021; NTB, 2021; Næss, 2022).

Jeg har i denne studien benyttet mislighetstriangelet og teorien om begrenset rasjonalitet som teoretisk referanseramme. Teoriene har langt på vei kunnet gi forklaringer på både gjerningspersonenes og myndighetenes handlinger. Funnene støtter mislighetstriangelets anvendelighet knyttet til kriminell adferd. Studien viser også at teorien om begrenset rasjonalitet kan bidra til å belyse problematikken ved at myndighetene ikke har hatt oversikt over konsekvensene ved sin regulering.

1. Innledning

«Det norske samfunnet er bygget på tillit. Vi har skapt en samfunnsorden der alle bidrar etter evne til et felleskap som skal tjene landets og folkets beste. Der vi deler både byrder og goder. Der vi bærer hverandre gjennom ulike faser av livet. Sammen sørger vi for at barn får gå på skole. At vi får hjelp når vi blir syke. At eldre blir tatt vare på. Men et tillitssamfunn stikker dypere enn som så: Det handler om at vi stoler på at vi vil hverandre vel. At vi ikke mistenkeligjør hverandre. Dette skal vi verne godt om. For det er bygget på en grunnmur av dyrekjøpte erfaringer for vårt land og folk». (H. M. K. Harald V, 2019)

Som Kong Harald V sa i sin nyttårstale i 2019 er samfunnet i Norge bygget på en gjensidig tillitt. Faktisk oppgir hele 74% av nordmenn at de stoler på andre mennesker. Dette står i kontrast til de fleste andre deler av verden, der prosenten som oppgir det samme kun ligger på mellom 10% og 30% (Word Value Survey, gjengitt i NRK 2020). Vi benytter selvbetjeningskasser i butikken og kjøper brus fra ubetjent disk på ferja. Vi lar barna gå alene til skolen, og legger igjen jakker, sko og veske i fellesarealene på jobb. Vi stoler på at andre gjør sitt beste, og vil ikke være noe dårligere selv. Gjensidig tillitt er på mange måter limet i velferdssamfunnet. Men hva skjer når denne tillitten brytes? Når aktører misbruker tillitten for egen vinning på bekostning av fellesskapet?

Velferdssamfunnet er bygget på en tanke om at alle skal bidra, og at fellesskapet skal støtte opp om de som trenger det mest. Vi skal stå sammen og støtte opp om de som strever. Dette er grunntanken også i støtteordningene som ble iverksatt da mange bedrifter fikk et brått møte med koronapandemien i 2020. Selskaper fikk merke konsekvenser som følge av etterspørselsfall, nedstenging, smitteverntiltak og sykdom. Mange måtte permittere ansatte og operere med unormalt lave inntekter over lengre tid. Dette ble grunn for stor usikkerhet for både arbeidsgivere og arbeidstakere. Selskaper opplevde at de sto i fare for å gå konkurs og var redde for hva fremtiden ville bringe for dem (Mossing, et. al. 2022). Både i Norge og store deler av verden (The Economist, 2020) måtte myndighetene agere raskt for å få på plass ordninger som skulle skåne de som var mest utsatt. Fellesskapet skulle ta ansvar,

og sørge for å redusere de ødeleggende konsekvensene av pandemien for den nasjonale og globale økonomien. Fordi myndighetene måtte agere raskt på en akutt situasjon, ble ordningene med stor hastighet utformet på en teknologidrevet og tillitsbasert måte. Selskapene skulle selv søke om støtte, og selv oppgi opplysninger om at de fylte de kravene som var satt. I ettertid ser vi at mange aktører har klart seg bedre gjennom krisen på grunn av disse tiltakene, da tiltakene signifikant har dempet fallet på Norges BNP i pandemiperioden (Koronakommisjonen, 2022). Mennesker som ellers kunne vært arbeidsløse har fremdeles en jobb å gå til. Det er heller ikke mange selskaper som har gått konkurs under pandemien sammenlignet med tidligere år (SSB, 2021; Fondevik, 2022). På den måten har støtteordningene vært effektive og fungert etter hensikten.

Motvekten til tillitsbaserte, hurtig utformede kontantstøtteordninger skulle være solide etterkontroller (Hopland & Fraser, 2022). Likevel ser man at støtteordningene er blitt et middel til bedrageri verden over (The Economist, 2020; NTB, 2020), og at teknologien har muliggjort bedrageri som tidligere ikke hadde vært mulig (Mahanti & Singha, 2022). I Norge gjorde sprengt kapasitet hos NAV og et umodent kontrollapparat at etterfølgende kontroller i svært begrenset grad er blitt gjennomført (Riksrevisjonen, 2022).

Selskaper uten ansatte har fått lønnskompensasjon og aktører har mottatt kompensasjon for arrangementer som aldri var planlagt avholdt (jf. kapittel 6). Selskaper som ikke hadde rett på kompensasjon har fått utbetalt store beløp i støtte (jf. kapittel 6). Den samme utviklingen i misbruk av krisestøtteordninger ser også vi i flere andre land, blant annet USA (The Economist, 2020) og Australia (Levi & Smith, 2021).

En nylig studie gjennomført av Haaland & Olden (2022) undersøkte hvordan reduserte kontroller av koronakompensasjonen har påvirket tillitten i samfunnet. Undersøkelsens funn viser at reduserte kontroller tydelig har svekket samfunnets tillitt til myndighetenes håndtering av økonomiske hjelpeprogrammer. I tillegg viser den at de reduserte kontrollene fører med seg en pessimisme og økt bekymring for at misbruk ikke avdekkes (Haaland & Olden, 2022). Dette er en bekymringsverdig utvikling, og representerer et motsetningsforhold mellom tillitten som legges til grunn fra myndighetenes side, og mistilliten hos befolkningen. Denne studien vil forsøke å komme nærmere et svar på hvor det gikk galt, og hvordan man kan unngå misbruk av krisestøtteordninger i fremtiden.

1.1 Stadig større behov

Forskning viser at til tross for økt bevissthet rundt mislighetsrisiko i krisetider, vil aktører forsøke å dra nytte av et samfunn i krise, og svindel vil forekomme (Butcher 2020). Allerede kort tid etter koronapandemiens topp meldte en ny krise seg, og det ble behov for støtteordninger i forbindelse med ekstreme strømpriser. Strømsstøtteordningene ble satt i kraft, men mottok stor kritikk fra deler av næringslivet på grunn av sin oppbygning (Rustad & Sagmoen, 2022).

Denne studien vil bidra til nyttig informasjon om mekanismer som fører til misbruk av støtteordninger. Nye kriser vil komme og nye støtteordninger vil måtte iverksettes raskt. Verdenssamfunnet utvikler seg i stor fart og denne hastigheten preger næringslivet enormt (Dulcamara, 2022). Studien kan si noe om hvordan vi skal forstå misbruk av krisestøtteordninger og denne typen økonomisk kriminalitet, og dermed gi oss kunnskap om hvordan vi kan forebygge den. Det er tydelig at kriseordninger for næringslivet stadig blir mer aktuelt. Vi som samfunn vil være avhengige av å ha et apparat som kan utforme gode ordninger på kort tid, uten at disse åpner for at uberettigede kan forsyne seg av fellesskapets midler. Dette blir svært viktig sett i sammenheng med at bedrageri er et økende problem for samfunnet. Økokrim påpeker i sin årsrapport for 2022 at antall bedragerier er klart økende og at bedrageri nå grenser til å være et nasjonalt sikkerhetsproblem (NTB, 2023).

Fordi vi i Norge har åpent innsyn i store mengder av informasjon, som rettsavgjørelser og regnskapstall, vil denne studien gi en unik mulighet til å forstå et fenomen som også eksisterer i et mye større område (Levi & Smith, 2021). Den vil kunne gi nyttig informasjon også til andre land som opplever den samme problematikken.

Denne studien undersøker fenomenet fra to sider. På den ene siden undersøker den hva som gjør at mennesker begår denne typen økonomisk kriminalitet. På den andre siden undersøker den støtteordningene fra lovgivers side, altså myndighetene. Tidligere studier på skatteunndragelser og annen økonomisk kriminalitet baserer seg på ulike teoretiske grunnlag for hvorfor aktører unndrar skatt og gjennomfører bedrageri (Haugen & Nygren, 2015; Varmedal, 2022). I denne studien vil mislighetstriangelet benyttes som teoretisk utgangspunkt for å analysere hvorfor den økonomiske kriminaliteten begås. Dette er en solid fundamentert teori (Homer, 2020; Gottschalk, 2021), som i korte trekk går ut på at det er tre forhold som må være til stede for at misligheter skal begås. **Mulighet**, da hvilken praktisk mulighet

aktøren har til å gjennomføre handlingene. Deretter ser teorien på **motiver** eller press for å begå slike handlinger. Med andre ord hva aktøren har å tjene på å begå mislighetene. Siste del av triangelet beskriver hvordan gjerningspersonen **rasjonaliserer** handlingene sine. Jeg vil analysere studiens funn mot dette teoretiske grunnlaget for å finne ut av hvorfor krisestøtteordningene er blitt misbrukt, fra gjerningspersonenes side. Det vil være interessant å se hvorfor fenomenet oppstår, for å kunne avverge det. I tillegg vil studien se etter årsaken til at slikt misbruk skjer med utgangspunkt i teorien om begrenset rasjonalitet. Denne teorien tar utgangspunkt i at aktører naturlig vil velge det som er mest gunstig for dem, basert på en bedriftsøkonomisk vurdering av fordeler og ulemper. Sannsynligheten for og konsekvensen av å bli tatt vil da spille inn på ulempesiden.

Fra myndighetenes side undersøker studien hvorfor utformingen av ordningene ikke sikret godt nok mot misbruk. For å kunne diskutere funn relatert til utformingen av ordningene vil disse også bli sett opp mot teorien om begrenset rasjonalitet. Denne teorien hevder, i tillegg til den rasjonelle delen, at beslutningstakere (i denne sammenhengen myndighetene) ikke har oversikt over alle konsekvensene av sine handlinger på det tidspunktet beslutningene tas (Mallard, 2020). Beslutningene er i dette tilfellet reguleringene og misbruk en konsekvens av disse.

Studien går deskriptivt til verks med en metodetriangulering der ulike (sekundære og primære) datakilder undersøkes med en kvalitativ metode, med innslag av kvantifiserte funn. Studien tar for seg norske rettsavgjørelser på området, i tillegg til en rekke artikler og saker fra media, samtaler med relevante kilder og rapporter fra aktuelle instanser og kommisjoner, som Riksrevisjonen, Koronakommisjonen og Finanstilsynet. Ved å analysere funn mot det teoretiske grunnlaget søker studien å finne svar på følgende problemstilling.

Problemstilling:

«Hvor gikk det galt, og hvordan kan vi unngå misbruk av økonomiske krisetiltak?»

1.2 Avgrensninger

I denne studien presenteres saker som omhandler misbruk av de støtteordningene som ble iverksatt for å skåne næringslivet mot store økonomiske utfordringene som kom med

pandemien. Det er dette det vises til når begrepet *koronakriminalitet* benyttes her. Det finnes flere typer koronarelatert kriminalitet, som brudd på smitteverntiltak og andre pålegg fra det offentlige. Disse bruddene er ikke omfattet av denne studien. Heller ikke alle støtteordningene er omfattet. Studien begrenser seg til de ordningene som er presentert i kontekstkapitlet, kapittel 3. Petroleumspakken er heller ikke inkludert. Studien avgrenses også til saker fra Norge som geografisk område. Trolig har man ikke sett alle sakene innenfor kategorien enda. Denne studien er gjennomført i 2023 og de sakene som undersøkes er saker som på nåværende tidspunkt har sett dagens lys. Studien avgrenses dermed til å omfatte de sakene som man har konkret kjennskap til på nåværende tidspunkt.

Det finnes flere saker der selskaper og personer har måttet betale tilbake hele eller deler av støtten de har mottatt, fordi de ikke hadde rett på det beløpet de fikk utbetalt. Disse sakene er ikke undersøkt i denne studien. Dette er fordi det ikke har vært rettsdokumenter eller nok konkrete fakta å oppdrive på mange av disse sakene. Jeg håpet på at NAV, Økokrim eller Skatteetaten kunne bistå med data på dette. Jeg har ikke lyktes med å få tilgang til slik data. Dermed er studien avgrenset til å gjelde de sakene som enten har gått helt til retten, er opplyst om av informantene, eller er blitt slått opp i media og ulike rapporter. Dette gjør at det trolig er de alvorligste sakene som er blitt undersøkt. Det vil være naturlig at det er de alvorligste sakene som har endt med tiltale for gjerningspersonene. Trolig har mindre alvorlige saker av ulike grunner blitt henlagt eller løst på andre måter enn med tiltale. Dette kan påvirke funnene ved at man ikke får med like mange saker der handlingene er begått med mindre grad av forsett, fordi selskapene ikke har forstått regelverket ol.

2 Begrepsavklaring

2.1 Økonomisk kriminalitet

«Økonomisk kriminalitet defineres ofte som: ” profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig. ” Hvitvasking, skatte-, avgifts- og tollunndragelser, regnskapskriminalitet og verdipapirkriminalitet faller inn under denne definisjonen.» (Regjeringen, 2012)

Denne studien er rettet mot de som urettmessig har tilegnet seg penger gjennom koronastøtteordningene. De sakene som undersøkes er derfor saker som kommer inn under kategorien økonomisk kriminalitet.

2.2 Misligheter

Misligheter er et sentralt begrep i denne studien.

«Misligheter – En bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel.» (ISA 240, punkt 12)

Begrepet er mye brukt innen regnskap og revisjon. Misligheter er handlinger som er begått med viten og vilje, der personen eller personene har forsøkt å skaffe seg eller noen andre en fordel som de ikke hadde rett på. De sakene der man i denne studien kan anta at støtteordningene er misbrukt med forsett vil dermed være å anse som misligheter. Misligheter kommer inn under kategorien økonomisk kriminalitet. Det er likevel noen sider ved begrepene som er viktig å nyansere. Misligheter innebærer at handlingen er begått bevisst, for økonomisk kriminalitet er ikke denne bevisstheten like sentral. For økonomisk kriminalitet er hovedfokus på det rettslige og det vurderes om handlingen er lovlig eller ulovlig. Mislighetsvurderingen fokuserer som ordlyden i ISA 240 sier på rettmessig eller urettmessig. I denne studien brukes begge begrepene, og i de fleste sammenhenger vil de være to sider av samme sak.

2.3 Triangulering

Når begrepet *triangulering* benyttes i denne studien siktes det til at datagrunnlaget analyseres mot mislighetstriangelet (jf. kapittel 4). Der begrepet *metodetriangulering* benyttes menes en annen type triangulering, nemlig at to eller flere metoder benyttes for å belyse en problemstilling (Sander, 2021).

2.4 Bedrageri

«Bedrageri i strafferetten omfatter det å lure til seg verdier man ikke har krav på. Bedragerihandlingene kan være mangeartede, hvor både aktive handlinger og fortielser etter omstendighetene kan rammes av straffeloven. Grovt bedrageri har en strafferamme på inntil 6 år.» (Økokrim, u.å.)

«Bedrageri er å med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning forlede noen til en handling som volder tap eller fare for tap, ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse. Kort sagt å lure andre til å gi deg verdier du ikke har krav på, eller ikke har tenkt å gjøre opp for.» (Elden, august 2022)

Saker som undersøkes i denne studien, er saker som ligger tett opp til definisjonen av bedrageri, nemlig aktører som har tilegnet seg midler de ikke hadde krav på. Bedrageri kan være rettet mot både det offentlige og det private. I denne studien vil saker omhandle aktører som har bedratt det offentlige for å tilegne seg penger. Bedrageriet vurderes som grovt dersom det omfatter et større beløp enn 100 000 kr, eller på bakgrunn av en helhetlig vurdering av forholdene rundt bedrageriet (Elden, august 2022; Straffeloven, 2005, kap. 30).

2.5 Trygdebedrageri

En undergruppe av *bedrageri* er *trygdebedrageri*, eller trygdesvindler som det ofte blir kalt. I Norge har man et velferdssystem basert på tillitt. Det innebærer blant annet at NAV vurderer om de skal gjøre vedtak om utbetalinger av trygd (offentlige støtteordninger) på bakgrunn av informasjon som brukeren selv oppgir.

«Trygdesvindler er når en bruker bevisst gir feil opplysninger og dermed får for mye utbetalt. Når det er mistanke om slikt utreder NAV saken, og hvis vi mener å kunne bevise at handlingen er gjort bevisst, anmelder vi brukeren. Slike saker ender også med et krav om tilbakebetaling» (NAV, 26. april 2019).

Trygdesvindler er bevisste handlinger, og der retten har avsagt dom for trygdebedrageri, har domstolen vurdert at det bevisst er oppgitt gale opplysninger.

2.6 Uriktig forklaring

Straffelovens §221 omhandler uriktig forklaring, og fastsetter at man kan straffes for å skriftlig eller muntlig gi uriktig opplysning til:

«... retten, notarius publicus [...], offentlig myndighet under forklaringsplikt, offentlig myndighet når forklaringen er bestemt til å avgi bevis, EFTA-domstolen, eller Den internasjonale straffedomstolen.» (Straffeloven, 2005)

Paragrafens andre ledd angir noen unntak fra denne bestemmelsen. Disse gjelder uriktig forklaring når en selv eller ens nærmeste står mistenkt i en sak. I denne studien vil forklaringen som ligger til grunn være opplysningene som ble gitt til NAV eller offentlig myndighet når søknader og dokumentasjon ble avgitt. Altså ikke etter at noen er ansett som mistenkt, og kommer dermed ikke inn under unntakene. I sakene som belyses i denne studien, der retten har avsagt dom for uriktig forklaring, er det altså dette det er snakk om.

2.7 Økonomisk utroskap

Straffeloven definerer økonomisk utroskap slik:

«Den som handler mot en annens interesser som han styrer eller har tilsyn med, med forsett om å oppnå en uberettiget vinning for seg eller andre eller om å skade»
(straffeloven, 2005, kapittel 30, §390,)

Økonomisk utroskap er dermed når en person tilegner seg selv eller noen andre en vinning som de ikke hadde rett på, mot interessen til de som personen styrte eller hadde tilsyn med, eller handler mot dennes interesser for å skade den. Dette kan være økonomisk utroskap på bekostning av selskaper, kreditorer eller investorer. Aktører som da styrer og har tilsyn med disse kan være personer med lederroller eller lignende. Disse kan ha handlet mot selskapenes interesse for å tilegne seg fordeler som går på bekostning av selskapene selv eller selskapenes eiere. Denne typen kriminalitet er aktuell for denne studien fordi personer i tilknytning til støtteordningene har misbrukt sine stillinger i ulike selskaper for å tilegne seg personlig vinning (jf. kapittel 6).

2.8 Forsett

Det vil være sentralt å vurdere om misbruk av støtteordningene er gjennomført med eller uten forsett fra gjerningspersonenes side.

«Forsett, bevissthet om følger. Noen skarp grense mellom forsett og uaktsomhet er det ikke mulig å trekke. Som hovedregel kan man si at følger av en handling tilregnes gjerningsmannen som forsettlig både når han likefrem har villet dem, og når han har foretatt handlingen skjønt han forstod at den med overveiende sannsynlighet ville medføre slike følger (selv om han helst ønsket at de ikke inntraff).» (Sulland et. al., 2017.)

Om en handling er gjort med forsett kommer dermed an på gjerningspersonenes bevissthet rundt følger av sine handlinger. I denne studien vil dette typisk handle om hvorvidt gjerningspersonene har vært klare over at de forsøkte å tilegne seg midler de ikke hadde krav på.

3 Kontekst – støtteordningene

I dette kapitlet redegjøres det for de mest sentrale støtteordningene for denne studien, og vilkårene for å ha rett på støtte etter de ulike ordningene. Vilårene for støtte er oppgitt slik som Skatteetaten og Regjeringen oppgir dem på sine sider. Dette gjøres for å gi en fremstilling av informasjonen selskapene fikk presentert. En annen måte å presentere disse kriteriene på ville vært å gå direkte inn i forskriftene og gi en selvstendig tolkning av disse. Det vurderes mer hensiktsmessig å redegjøre for disse gjennom å presentere informasjonen slik som Skatteetaten og Regjeringen har lagt de frem på sine sider, fordi det tenkes at søkerne i stor grad har benyttet denne informasjonen for å vurdere sin situasjon. Det redegjøres her for storparten av innholdet i de ulike vilårene, for å vise hvor detaljerte/udetaljerte og enkle/komplekse reglene ble presentert. Dette er av verdi for den videre drøftingen av problemstillingen. Reglene er derfor beskrevet med egne ord, men med samme meningsinnhold som den informasjonen som er å finne på myndighetenes nettsider.

3.1 Kompensasjonsordningen

Kompensasjonsordningen skulle forebygge konkurser og sikre arbeidsplasser som sto i fare for å forsvinne på grunn av den pågående pandemien. Ordningen skulle hindre dette ved å kompensere for selskapenes omsetningsfall. Ordningen kom i flere versjoner, der den første gjaldt for perioden mars til og med august 2020, og neste gjaldt for periodene fra 1. september 2020 til 28. februar 2022.

Den første kompensasjonsordningen som kom på plass hadde en rekke vilkår, som alle måtte være fylt for å kvalifisere til støtte (Skatteetaten, u.å.):

1. Selskapet måtte være skattepliktig til Norge.
2. Selskapet måtte være formelt registrert i Foretaksregisteret (eventuelt Enhetsregisteret) innen 1. mars 2020. For selskaper som hadde gjennomgått en skattefri omdanning i perioden måtte det opprinnelige selskapet være registrert før 1. mars 2020, i tillegg til at det nåværende selskapet måtte være registrert innen 1. september 2020.
3. Selskapet måtte også ha hatt minst én ansatt registrert i arbeidstakerregisteret siden 1. mars 2020. I tillegg til å selv være registrert i arbeidsgiverregisteret på det tidspunktet de ble tildelt støtte. Selskapet måtte i tillegg ha minst én ansatt som hadde fått utbetalt lønn i minimum én kalendermåned mellom august 2019 og mars 2020. (Det fantes to unntak fra disse reglene, gjeldende enkeltpersonsforetak og ansvarlige selskap.)
4. Selskapet måtte drive sin virksomhet lovlig, og ha bankkonto knyttet til bankenes konto- og adresseregister. De måtte kunne dokumentere eierstrukturen sin og ha betalt alle skatter som var forfalt per 29. februar 2020. Selskapene måtte også ha levert alle pålagte rapporter i perioden fra 1. januar 2019 frem til ordningen trådte i kraft. For de selskapene som ble etablert før 2019 måtte også skattemelding og årsregnskap for 2018 være levert.
5. Selskapet kunne ikke være under konkursbehandling eller avvikling.
6. Omsetningsfallet måtte være som følge av pandemien, og på minst 20% i mars og 30% for månedene april til august.
7. Siden det var faste uunngåelige kostnader som skulle kompenseres for, måtte kostnadene som søktes for være faste og uunngåelige. Altså måtte kostnadene være av en slik art at de ikke kunne reduseres ved redusert aktivitet på kort sikt.

Det ble skilt ut noen næringer som var å anse som utenfor ordningen, uansett om de andre kriteriene skulle være oppfylte. Disse næringene var:

- finansnæringen,
- olje- og gassutvinningsselskaper som er under oljeskatteregimet,
- selskaper som driver med produksjon, overføring og distribusjon av elektrisitet
- flyselskaper med norsk driftstillatelse
- private barnehager

Det ble senere opprettet en lignende ordning for perioden mellom september 2020 og februar 2022. Denne ordningen var i stor grad lik ordningene for mars til august 2020, men hadde noen andre vilkår. Den skulle dekke inntil 85% av selskapers faste kostnader dersom de hadde et omsetningsfall på minst 30% som skyldtes pandemien. Omsetning skulle da sammenlignes med tall for 2019. Beløpet man kunne få i kompensasjon ble vurdert mot hvor stort omsetningsfallet hadde vært. Det ble i tillegg fastsatt noen makstak for kompensasjon. Disse ble satt til 4 millioner for november og februar, og 7,5 millioner for desember og januar. Det ble også innført et krav om at støtten skulle tilbakebetales (helt eller delvis) dersom man i 2021 (og senere også i 2022) hadde overskudd på over 50 000,-. Man kunne da trekke fra det underskuddet man eventuelt hadde i 2020. Også overskuddet i 2022 kunne motregnes samlet underskudd fra 2020 og 2021. Støtten måtte nå tilbakebetales dersom selskapet betalte ut utbytte eller foretok andre utdelinger for samme periode. Søknadene etter denne ordningen måtte attesteres av godkjent regnskapsfører eller revisor (Regjeringen, 2022).

3.2 Lønnsstøtteordningen

Denne ordningen ble satt i stand for å unngå massepermittering av ansatte. Ordningen gikk ut på at selskaper med omsetningsfall som skyldtes smittevernstiltakene skulle få kompensasjon for kostnaden med å ha ansatte i lønnet arbeid. Ordningen gjaldt i tidsrommet fra desember 2021 til og med februar 2022. Det ble også her satt noen makstak, disse sa at foretak maks kunne få 40 000,- per ansatt per støttemåned og 15 000,- per lærling per støttemåned, samt maks 47 millioner totalt for desember 2021, 47 millioner for januar 2022 og 40 millioner for februar 2022. Makstakene gjaldt for konsern som helhet.

Kriterier:

For å kvalifisere til støtte måtte alle de følgende kriteriene være oppfylte (Skatteetaten, 2022):

1. For å kvalifisere for støtte måtte omsetningen ha falt med minst 20% i den måneden det ble søkt støtte for. Da målt mot enten tilsvarende måned to år før, eller ved gjennomsnittlig beregning for oktober og november 2021. Hvilken metode selskapene ønsket å bruke kunne de fritt velge. Dersom selskapet ikke eksisterte to år tidligere (eller ikke hadde omsetning da) måtte gjennomsnittsberegningen benyttes. For selskaper som hadde gjennomgått en omorganisering de siste to årene kunne man beregne for overdragende selskap (Skatteetaten, 2022).
2. Omsetningsfallet måtte også være en følge av de nasjonale begrensningene som ble innført. Minst 30% av omsetningsfallet måtte dermed være knyttet til de begrensningene som det aktuelle selskapet måtte forholde seg til. Eksempelvis antallsbegrensninger, skjenkerestriksjoner eller lignende jf. Covid-19 forskriften (2020) kapittel 5 §13a, §14 annet ledd bokstav b–c samt tredje ledd.

Selskapene måtte også kunne redegjøre for hvorfor omsetningsfallet knyttet seg til de nasjonale koronatiltakene. Hvis selskapers omsetningsfall skyltes andre forhold hadde de ikke rett på støtte. Eksempelvis at omsetningsfallet hovedsakelig kunne forklares av forhold som flytting av forretningslokaler eller oppussing.

3. Selskapet måtte ha minst én ansatt med utbetalt lønn i månedene september, oktober og november 2021 (dette trengte ikke å være én og samme ansatt). Lønnen måtte være innrapportert i A-meldingsordningen.
4. Selskapet kunne ikke ha permittert ansatte mellom 30. november og frem til siste dag i den måneden det søktes støtte for. Her var det dog et unntak for de selskapene som hadde tatt alle de ansatte som ble permittert etter 30. november 2021 tilbake i jobb innen 23. desember 2021. Da kunne man søke støtte for de ansatte som ikke var 100% permittert den 30. november 2021.
5. Selskapet måtte være registrert i Aa-registeret og ha rapportert alt det pliktige på riktig måte.
6. Sjette vilkår gikk ut på å drive lovlig aktivitet, med de bevillinger som kreves for virksomheten man driver. Man måtte også kunne dokumentere eierstrukturen sin, og ha betalt alle offentlige skatter som var forfalt før 29. februar i 2020. I tillegg måtte

selskapet ha levert alle de pålagte rapporteringene som hadde frist mellom 1. januar 2019 og 1. desember 2021.

7. Selskapet kunne ikke være under avvikling eller konkursbehandling.
8. Selskapene måtte også være skattepliktig tilhørende til Norge, eventuelt ha deltakere som var det. Dette innebar at virksomheter som ikke er skattepliktige ikke kunne få støtte.
9. De ansatte som selskapet kunne søke støtte for måtte ha vært ansatt en fast periode (avhengig av hvilken måned det søktes for) og ha en høyere stillingsprosent enn null. De kunne heller ikke ha vært 100% permitterte den 30. november 2021.

Søknadene etter denne ordningen måtte attesteres av godkjent revisor eller regnskapsfører.

3.3 Lånegarantiordningen

Denne ordningen ga små og mellomstore selskaper som sto i en umiddelbar likviditetskrise mulighet til å ta opp banklån der staten garanterte for 90% av lånebeløpet. Disse lånene kunne ha en maks løpetid på 6 år, og behovet måtte være en følge av koronapandemien.

Det var vanskelig å finne god informasjon om denne ordningen på Regjeringens og Skatteetatens sider, også andre plasser var informasjonen om denne ordningen vanskeligere tilgjengelig. Man måtte derfor inn i forskriften for å finne nærmere beskrivelse av vilkår. Der ble det presisert at lånet skulle brukes til dekning av driftsutgifter og nødvendige finansieringer. Med driftsutgifter mentes da alle løpende utgifter, inkludert betjening av eksisterende gjeld i henhold til ordinær avbetalingsplan. Investeringene måtte også dokumenteres at var nødvendige for å sikre videre drift i lånets løpetid. Det var et særskilt forbud mot å bruke det statsgaranterte lånet til å innfri gjeld som ikke lå til forfall enda. Dette var for å sikre at kredittrisiko ikke ble overført fra andre kreditorer til staten.

3.4 Kompensasjonsordningen for kultursektoren

Denne kompensasjonsordningen hadde som hensikt støtte opp under arrangører og underleverandører sin risiko og tap som følge av avlyste eller reduserte arrangementer i kultursektoren, som skyltes smitteråd og pålegg som var gitt av myndighetene. Altså ikke

egenpålagte råd. Ordningen gjaldt også kun de arrangementene som skulle vært eller var åpne for allmenheten. For arrangørene som søkte var det også krav om at arrangementet måtte være billettert. Ordningen ble på et tidspunkt endret noe, og det er de siste reglene som beskrives under.

Arrangørene skulle få kompensasjon for tapt omsetning (ikke uunngåelige kostnader). Kompensasjonen ble for både arrangører og underleverandører satt til 70%. For denne ordningen var det kun de som søkte kompensasjon for mer enn 200 000,- som trengte å få søknaden attestert av godkjent revisor eller regnskapsfører (Regjeringen, 2022).

4. Teoretisk referanseramme

For å finne svar på hvordan vi kan forstå misbruk av krisestøtteordninger trengs et teoretisk fundament som kan fungere som verktøy for forståelse av fenomenet. I denne studien vil det teoretiske grunnlaget bestå av en teoretisk modell kalt mislighetstriangelet, sammen med adferdsteorien om begrenset rasjonalitet.

4.1 Mislighetstriangelet

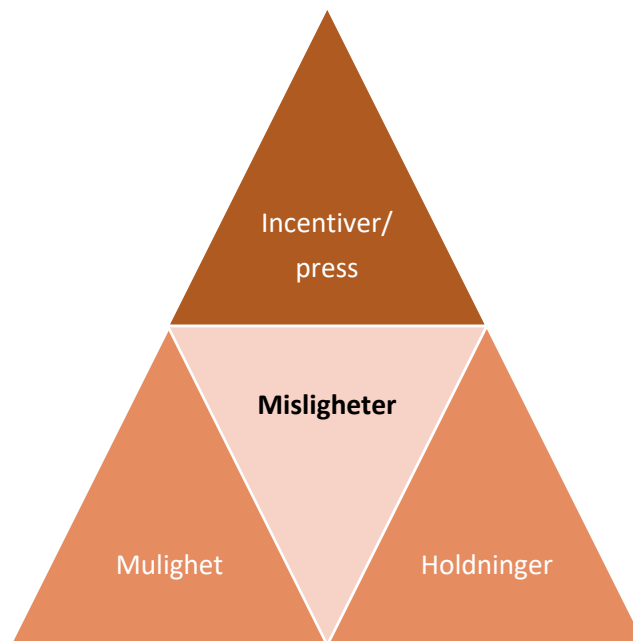
“Misligheter – En bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel.

Mislighetsrisikofaktorer – Hendelser eller forhold som indikerer incentiver eller press til å begå misligheter eller som gir en mulighet for å begå misligheter.” – (ISA 240, punkt 12)

Misligheter er et noe fremmed begrep for mange, men den engelske versjonen *fraud* kan for noen være et mer visende ord. Begrepet betyr uredelige handlinger, gjort for å skaffe seg en fordel. Når begrepet misligheter benyttes, sikter en som nevnt til handlinger som er gjort med viten og vilje. Teorien om mislighetstriangelet består av tre mislighetsrisikofaktorer.

Modellen er en anerkjent teori innenfor regnskap og revisjon. Teorien ble utviklet på 50-tallet

av en kriminolog med navn Donald Cressey (Cressey, 1953, gjengitt i Stenvold & Degerstrøm 2020). Cressey slo fast at for at misligheter skal kunne begås, må tre forhold være til stede.

Figur 1, Mislighetstriangelet

Det må for det første foreligge et incentiv eller press til å begå mislighetene. Med andre ord en fordel man kan oppnå ved å gjennomføre mislighetene, eller at man er utsatt for eksternt press. Dette kan være incentiver som å oppnå høyere bonuslønn ved å forfalske gode resultater, eller press fra selskapets eiere om å prestere godt. I denne studien er incentivene knyttet til å motta økonomiske midler av ulike grunner, for eksempel å skjule at det ellers går dårlig med selskapet, eller å unngå nedbemanninger som ikke hadde noe med pandemien å gjøre. Det kan også være knyttet til å berike seg selv personlig.

Det andre forholdet i triangelet omhandler muligheten til å begå mislighetene. Hvis det er praktisk umulig å begå misligheter, vil man ikke kunne begå dem uansett hvor høyt incentivet eller presset er. I denne studien ser vi at støtteordningene innebar søknadsprosesser med stor grad av tillitt og automatikk i behandlingen (jf. kapittel 6). Dette kan representere en mulighet i tråd med mislighetstriangelet.

Det tredje forholdet som må være til stede etter denne modellen er holdning eller rasjonalisering. Denne faktoren omhandler at de som begår mislighetene på et eller annet vis må inneha holdninger som åpner for å rasjonalisere (eller nøytralisere) de mislighetene som begås. Det finnes mange måter mennesker kan tenke på for å rasjonalisere beslutningene de

tar. For eksempel kan en oppfatning om at «alle gjør dette så jeg vil tape dersom jeg ikke gjør det også», være en slik rasjonalisering. Denne delen av triangelet er vesentlig i forsøket på å forstå hvorfor ordningene ble misbrukt.

Den kjente kriminalitetsforskeren Petter Gottschalk publiserte i 2015 en artikkel som oppsummerte 12 nøytraliserings teknikker kriminelle benytter for å rasjonalisere handlingene sine. Jeg vil kort redegjøre for disse her, for så å se etter disse under dataanalysen av aktuelle misbrukssaker.

1. *Ansvarsfraskrivelse.* Det kan være lettere for mennesker å sette seg selv i en posisjon der man ikke kan noe for det som ble gjort. Ved å argumentere for at dette ikke var under deres kontroll, kan man rasjonalisere å ha deltatt i noe som man ellers ikke står for. For eksempel kan man tenke at man bare gjorde det man fikk beskjed om fra sin overordnede, og at det derfor er der ansvaret ligger og ikke hos seg selv.
2. *Skadenekt.* Dette går ut på at man rasjonaliserer ved å sette fokuset over på at man tross alt ikke har skadet noen med handlingen. I denne studien kan dette være en tanke om at man ikke stjeler pengene fra noen som lider skade av det. Det var jo bare fra staten og der er det beløpet vi har tatt kun en dråpe i havet.
3. *Nødvendighet.* Med denne teknikken kan man rasjonalisere handlinger man vet er gale med at man ikke hadde annet valg. En leder kan for eksempel tenke at dersom jeg ikke gjør dette mister mine ansatte jobben. Derfor er det en nødvendig handling og handlingen kan dermed ikke være gal.
4. *Fordømmelse.* Denne strategien handler om at den som utfører ulovligheten fordømmer alle de som kan kritisere ham eller henne for den. For eksempel at en leder er sint på alle som dømmer når de ikke aner noe om situasjonen «vi» står i.
5. *Lojalitet.* Denne teknikken innebærer at man avveier den ulovlige handlingen mot sin lojalitet til myndighetene (eller andre overordnede). Et eksempel på dette kan være at lederen har en motstand mot myndighetene eller skattesystemet, og dermed ikke ser på det som veldig galt å tilegne seg midler fra staten.

6. *Tabbekvote*. Her handler teknikken om å argumentere ovenfor seg selv med at man tross alt har gjort så mye bra og godt, at en ulovlig handling ikke kan være så gal. Eksempelvis at man tenker at man har bidratt med store summer skattepenger i veldig mange år, og dermed er det ikke så galt at man skal få litt ekstra tilbake i år.
7. *Lovfeil*. Denne rasjonaliseringsteknikken går ut på at man mener at det er reglene det er noe galt med. Reglene er utformet så dårlig at man ikke kan kritiseres for å bryte dem. Det gjelder da en tanke om at her er regelverket så «håpløst» at myndighetene bare bør forvente brudd. Bruddene oppfattes mer legitime fordi de er i tråd med hvordan reglene «burde» vært.
8. *Normalitet*. Dersom det hersker en holdning om at dette er noe «alle» gjør, vil man kunne tenke at det ikke er så galt at jeg også gjør det. Hvis en leder er en del av en subkultur der «alle» mener at det er greit å begå ulovligheten (her å tilegne seg urettmessige midler), vil denne lederen kunne forsøke å overbevise seg selv om at handlingen ikke er gal, fordi alle gjør det.
9. *Berettigelse*. Her tenkes det at enkelte i kraft av sine egenskaper føler seg berettiget til å begå lovbrudd fordi den er den den er. Dette kan for eksempel være høytstående politikere, som anser seg som hevet over «resten», som tenker at reglene ikke gjelder for dem.
10. *Dilemma*. Dersom man opplever å befinne seg i et vanskelig dilemma der man må velge mellom to dårlige utfall, kan man føle seg tvunget til å velge det «minst dårlige» alternativet. På den måten kan man rettferdiggjøre valget om å begå misligheter, fordi alternativet tross alt var verre. Dette kan gjelde for ledere i selskaper som står i fare for konkurs eller nedbemanninger.
11. *Offer*. Med denne teknikken kan en sette seg selv i en offerrolle for å rasjonalisere valgene man tar. Da kan man argumentere ved å synes synd på seg selv i situasjonen man befinner seg i. For eksempel ved å hevde at man fortjener dette fordi man er satt i en vanskelig situasjon som man selv ikke har skyld i.

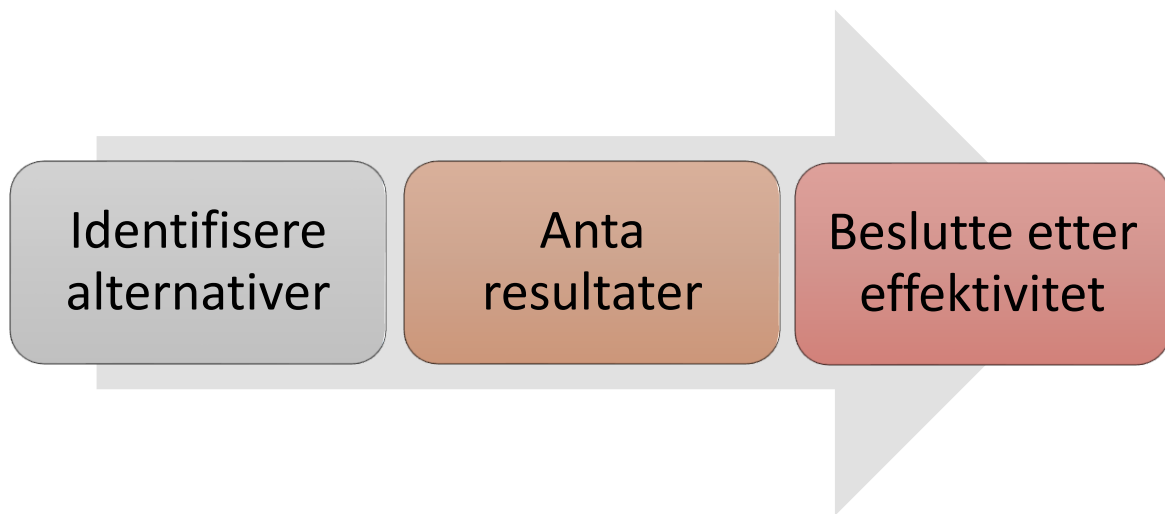
12. *Samfunnsrolle*. Dette innebærer at man ser på seg selv i et større samfunnsbilde, og på denne måten rasjonaliserer at små feiltrinn ikke automatisk er misligheter eller gale.

Mislighetstriangelet hevder at det er tre forhold som må være til stede for å forklare hvorfor misligheter begås: incentiv, mulighet og holdning. Senere har teorien blitt utvidet til å også benyttes for å forklare tilfeller der bare én eller to av sidene i triangelet er til stede. Teorien om mislighetstriangelet er sterkt empirisk underbygget (Homer, 2020; Gottschalk, 2021), Blant annet gjennomførte forskeren Emily Homer i 2020 en studie av anvendbarheten til mislighetstriangelet og kunne slå fast at det er svært anvendelig for å kunne forstå økonomisk kriminalitet.

4.2 Begrenset rasjonalitet

Det vil i tillegg til mislighetstriangelet være nyttig å se til teorien om *den administrative mann*. Denne adferdsteorien har sitt utspring i en av de mest kjente økonomiske forklaringsmodellene *den økonomiske mann*. Denne teorien sier at mennesker vil velge det alternativet som er mest lønnsomt for dem, basert på en avveining av fordeler og ulemper. (Adam Smith, gjengitt i Grampp, 1948). Teorien om *den administrative mann* bygger på den samme tanken, med noen modifikasjoner. Teorien om begrenset rasjonalitet og *den administrative mann* ble introdusert av økonom og psykolog Herbert Simon (1987). Simon mente at menneskets evne til å ta rasjonelle beslutninger blir begrenset av deres kognitive evne til å behandle informasjon. Han mente at faktorer som tidsbegrensning gjør at man ikke har full oversikt over alle sidene ved situasjonen man befinner seg i. Mennesker har sjeldent full innsikt i egen situasjon og styres også av innskytelser og følelser, samt at vi er produkter av vår sosiale kultur (Aanesen, 2020). Teorien om begrenset rasjonalitet hevder at mennesker tar beslutninger i 3 steg, og benytter heuristikk for å finne løsninger. Heuristikk er mentale snarveier for å løse problemer på en enkel måte (Sanfeliciano, A., 2022). De tre stegene går ut

på at man først vil identifisere alternativene, deretter anta resultatene av de ulike alternativene, for så å vurdere effektiviteten av disse, og velge det som vurderes som mest effektivt.

Figur 2, Begrenset rasjonalitet

I denne studien vil beslutningene som tas relatere seg til både beslutninger om å begå økonomisk kriminalitet, og myndighetenes beslutninger i prosessen med å vedta støtteordningene og regelverket rundt dem. Teorien vil benyttes for å se om den kan forklare hvorfor enkelte velger å tilegne seg midler som de enten visste at de ikke hadde rett på, var usikre på om de hadde rett på eller trodde de hadde rett på. Teorien sier at mennesker vil vurdere fordelene med å motta en slik økonomisk vinning mot ulempene, i form av sannsynligheten for og konsekvensen av å bli tatt. Ifølge teorien vil derfor mennesker velge å gjennomføre handlingen dersom fordelene de kan oppnå overstiger de forventede negative konsekvensene.

Teorien vil som nevnt også benyttes for å vurdere utformingen av ordningene fra myndighetenes side. Man kan i tillegg se at ordningene har truffet skjevt (Fraser et. al., 2021). Det vil derfor være interessant å benytte teorien om begrenset rasjonalitet for å se nærmere på hvorfor ordningene ikke har fungert etter formålet, og hvorfor ordningene ikke ble sikret godt nok mot misbruk.

5. Metode

5.1 Verdenssyn, epistemologi og etikk

Denne studien er som all kvalitativ forskning på noen måte preget av forskerens virkelighetsoppfatning. Virkelighetsoppfatningen som legges til grunn i denne studien baserer seg på tanken om at virkeligheten er en sum kontekster, og at blant alle disse kontekstene finnes fenomener som kan forstås. Det vil være vanskelig å oppnå en komplett forståelse av virkeligheten, men ved å kartlegge konteksten rundt et fenomen kan man forstå mye av fenomenet. Denne studien er dermed *hermeneutisk*, altså tolkningsbasert. Den er basert på at virkeligheten er konstruert av hvordan mennesker oppfatter den (Alvesson & Sköldberg, 2018). Det vil derfor kunne være av større verdi å finne kunnskap om hvorfor og hvordan koronakompensasjonsordningene har fungert ut fra et menneskelig synspunkt enn gjennom en objektiv sannhet.

Forskningen i denne studien skjer etter «do no harm» prinsippet (Gjengitt i Easterby-Smith, M., Thorpe, R., Jackson, P., & Jaspersen, L. 2018). Målet med studien er ikke å plassere skyld, men å se på hvordan ordningene har fungert, for å kartlegge hvordan og hvorfor misbruk skjer. Det har vært viktig å være spesielt varsom når det gjelder funnene om hvem gjerningspersonene er, da man ikke ønsker å skape stereotypiske fordommer eller å styrke fordommer mot grupper mennesker i samfunnet.

5.2 Litteraturstudie

For å kunne gjennomføre en studie som resulterer i samfunnsnyttig informasjon er det viktig å ha god oversikt over hva som allerede er gjort av forskning på temaet. Det har derfor vært viktig å gjennomføre en god litteraturstudie tidlig i prosjektet. Dette ble gjort ved å benytte ulike søkemotorer, universitetets databaser og andre kilder der forskning og teoretisk litteratur finnes tilgjengelig. Jeg gjennomførte litteratursøk i databasene Oria, NORA, Google Scholar og handelshøgskolenes egne databaser. Det ble også søkt på søkemotorer som Google.no og Bing.no for å finne ikke-akademisk kunnskap. Det ble foretatt søk i databasene på stikkord som «økonomisk kriminalitet», «covid-19», «koronabedrageri», «bedrageri», «adferdsteorier», «fraud», «kompensasjonsordninger» og lignende begreper, både på norsk og på engelsk. Ved

å søke etter stikkord på engelsk kunne man få frem treff i litteratur på andre språk, dersom de hadde et engelsk sammendrag i teksten. Tegnene «*» og «?» ble strategisk benyttet for å få opp ulike versjoner av de samme ordene, sammen med bindeordene «og», «eller» og «ikke». Jeg fikk opp mange treff, leste sammendrag og gjennomgikk stikkordvis tekster for å sortere ut relevant litteratur. Dette ble gjort blant annet ved å søke i PDF-dokumenter. Siden mange av kildene ikke var fagfellevurderte tidsskriftsartikler eller kvalitetssikrede kilder måtte man være ekstra kritisk ved gjennomgang av deler av kildene.

I tillegg til litteratursøk i databaser og på nett, henvendte jeg meg til kontakter i akademia, som jeg tenkte kunne ha nyttige innspill på relevant litteratur. Der fikk jeg tips om adferdsteorier som kunne være relevante og tidligere forskning på lignende økonomisk kriminalitet. Jeg fikk også tilsendt flere aktuelle rapporter og internasjonale artikler som kunne være aktuelle. Mye av litteraturen jeg fant, og vurderte som relevant, er ikke direkte benyttet i denne studien, men har vært med på å danne en forståelse og grunnlag for studien på en indirekte måte. Den litteraturen som ble vurdert som mest relevant og nyttig i møte med studien er presentert i kapittel 4, og som grunnlag for diskusjon av funn i kapittel 6.

5.3 Metodetriangulering

I denne studien benyttes en metodetriangulering, noe som betyr at en benytter flere metoder for å besvare en problemstilling. Metoden benyttes i forskning av ulike grunner. I denne studien benyttes metodetriangulering for å kunne se fra flere vinkler, og dermed få bedre innsikt i fenomenet som undersøkes, nemlig misbruk av krisestøtteordninger. I denne studien innebærer metodetrianguleringen at man innhenter data fra ulike kilder, både primær- og sekundærdata, og analyserer dem kvalitativt, med innslag av kvantifiserte funn, mot det teoretiske grunnlaget.

5.4 Innhente data

Den største utfordringen i denne studien var å sørge for å ha et solid empirisk materiale å undersøke. Jeg ønsket å ha et differensiert datamateriale fra flere kilder for å få et større bilde av fenomenet misbruk av koronastøtteordninger. Under kommer en beskrivelse av prosessen med å innhente datamaterialet studien er basert på.

5.4.1 Dommene og samtalene

Lovdata Pro og Rettsdata er juridiske verktøy og databaser som inneholder lover, forskrifter, rettsavgjørelser, forarbeider, rundskriv og annen juridisk litteratur. Jeg foretok søk i både Lovdata Pro og Rettsdata for å finne relevante avsagte dommer på temaet. Jeg søkte i Lovdata på stikkordene økonomisk* kriminalit* covid* og sorterte på rettsavgjørelser. Det kom da opp rundt 150 treff. Jeg så raskt at jeg fikk opp alle dommene som hadde teksten «covid-situasjonen» i seg. Mange av disse sakene inneholdt denne teksten på grunn av saksgang som var endret i forbindelse med covid-restriksjoner i domsapparatet. Også saker som omhandlet brudd på smittevernregler kom opp. Disse rettsavgjørelsene var ikke relevante for min studie, og måtte sorteres bort. Jeg startet derfor på toppen og leste alle sammendrag og skumleste i alle dommene for å skrelle vekk uaktuelle saker. Utvalgsfunksjonen i Lovdata Pro ble benyttet for å legge alle relevante dommer i en utvalgsmappe. Jeg søkte videre på kombinasjonen: økonomisk* kriminalit* covid* støtteord*. Tegnet «*» ble benyttet for å få opp saker med alle versjoner av ordene økonomiske/økonomisk, kriminalitet/kriminaliteten, covid/covid19/covid-19 etc. Lovdata har også en funksjon som gjør at også synonymer kommer med. Jeg søkte videre på ord som: korona, koronapandemien og ulike kombinasjoner av relevante ord. Eksempelvis søkte jeg på: «økonomisk* kriminalit* covid* kompensasjon*» og fikk 26 treff. For «misbruk* kompensasjon* covid*» fikk jeg 56 treff. Deretter for: «misbruk* kompensasjon* covid* nav*», fikk jeg 10 treff. Også kombinasjonen «støtteord* covid* korona* pandemi* og støtteord* lønns* misbruk*» fikk 26 treff. Slik satt jeg med alle ordene jeg anså som relevante, leste sammendrag og skumleste dommer til alle dommene som dukket opp var dommer jeg allerede hadde funnet og lagt til i utvalget.

Jeg benyttet periodefilter i Lovdata og Rettsdata for å kun få opp dommer avsagt i 2020 eller senere (fordi det kun var disse som kunne være relevante). Til slutt satt jeg igjen 15 dommer i Lovdata Pro som omhandlet koronabedrageri. Jeg konverterte utvalget til Word og fikk ut 120 sider med relevant datamateriale. Jeg gjorde så en lignende prosess i Rettsdata. Der satt jeg igjen med 6 relevante dommer. Noen av sakene i både Lovdata og Rettsdata hadde flere dommer som gjaldt samme sak, dette var på grunn av at ny domstol hadde fått saken via anke.

Rettsdokumentene jeg fant i Lovdata og Rettsdata var anonymiserte. Derfor samlet jeg alle dommene og sendte en henvendelse til hver av tingrettene som hadde hatt de aktuelle sakene til behandling, der jeg ba om innsyn i saksdokumentene de hadde. Dette var for å sikre

at jeg hadde så god informasjon om sakene som jeg kunne få. Særlig der det hadde vært flere rettsaker var saksforholdene beskrevet litt her og litt der. Dommene jeg fikk tilsendt var ikke anonymiserte, og ga derfor mer utfyllende informasjon enn de som jeg hadde funnet i Lovdata og Rettsdata. De fleste dommene var autorisert for offentlig gjengivelse, men noen var begrenset slik at jeg var pålagt å anonymisere før jeg kunne gjengi.

I tillegg til å innhente disse rettsavgjørelsene vurderte jeg hvilke organisasjoner som kunne sitte med relevant informasjon og data. Derfor sendte jeg henvendelser til Økokrim, Skatteetaten, og Finansdepartementet. Jeg tok også kontakt med fem av de ledende mediene/avisene som skriver om økonomi i Norge. Dette var blant annet E24, Finansavisen og Dagens Næringsliv. Dette var for å høre om de hadde skrevet om saker som kunne være relevante. Siden NAV er en direkte involvert part i mange av kompensasjonsordningene sendte jeg også en henvendelse til dem, samt at jeg søkte om innsyn i sakene der NAV hadde vært part i tvister, og annen informasjon som Arbeids- og velferdsdirektoratet kunne sitte på. Dette var en formell søknad om innsyn i sensitiv informasjon. Hos NAV møtte jeg byråkrati og fikk både opplyst at de kunne ha informasjon jeg hadde bruk for, og at de ikke hadde informasjon om emnet. Skatteetaten og Finanstilsynet har jeg ikke lyktes i å få kontakt med.

I Økokrim fikk jeg kontakt med en behjelpelig mann som kunne fortelle at Økokrim har opprettet en egen avdeling som jobber med kriminalitet relatert til Covid-19 pandemien. Jeg etterspurte statistikk på anmeldelser, saker, straffer, frifinnelser etc. og saker under behandling. Økokrim kunne ikke kommentere pågående saker, men kunne opplyse om at de hadde oversikt over rundt 100 anmeldte saker. De kunne også oppgi at sakene i stor grad knytter seg til Oslo politidistrikt og Øst politidistrikt. Økokrim kom i tillegg med en liste over dommer i deres prosjekt. De fleste lå allerede i mitt datamateriale, men tre nye dommer ble lagt til. Jeg ba deretter domstolene om innsyn også i disse dommene.

De økonomi-mediene som svarte skrev at de dessverre ikke hadde særlig data på temaet, men flere var interesserte i å få tilsendt resultatene av denne studien. Dette var for meg en bekreftelse på at studien både er nyttig og interessant for samfunnet, samt at ikke finnes veldig mye kunnskap på temaet.

Videre sendte jeg ut en generell henvendelse til hver av tingrettene i landet (23 stykk) og domstoladministrasjonen, og spurte om de hadde oversikt og informasjon over saker de hadde hatt på temaet. Flere dommere og ansatte i administrasjonen i ulike deler av landet

oppgå at søkemotoren i deres systemer ikke er god nok til å få skilt ut sakene som omhandler koronarelatert bedrageri. Flere av disse ga også tilbakemelding på at de syntes studien var spennende, og tipset meg om å kontakte politiet og statsadvokatene. Enkelte kunne også gi meg direkteadresser til aktuelle personer i politiet, som de mente kunne ha noe interessant å bidra med. Selv om mange ikke hadde noe konkret å gi av informasjon vil jeg skryte av de jeg snakket med i domsapparat og påtalemyndighet. Mange ønsket å bistå og flere snakket med sine dommere for å høre om de husket noen saker som kunne være av interesse. Etter tips fra disse sendte jeg en henvendelse til statsadvokatene og riksadvokaten nasjonalt. Der fikk jeg tilbakemelding om at det var de regionale statsadvokatene som hadde håndtert slike saker.

Jeg sendte derfor en henvendelse til alle de regionale statsadvokatene i landet. Disse var også svært hjelpsomme og signaliserte at de mente studien var interessant. Jeg fikk av en av disse vite at politiet hadde hatt myndighet til å avgjøre mange av disse sakene selv, og at mange av sakene trolig ikke hadde kommet helt opp til dem. Jeg fikk derfor noen direkteadresser til personer i politiet, og kontaktet i tillegg alle politidistriktene i Norge via e-post. Etter dette ble jeg oppringt av flere politiadvokater og seksjonsledere for etterforskning som ville gi av sine erfaringer under pandemien. Jeg fikk sjansen til å ta korte intervjuer med disse over telefon, og dette ble tatt inn som en del av datamaterialet.

5.4.2 Rapportene

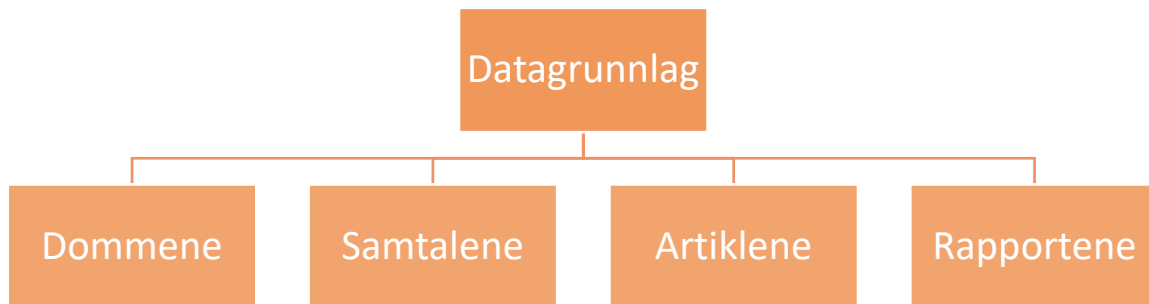
Fra min veileder fikk jeg tips om at Finanstilsynet har gjennomført et tematilsyn rettet mot bekreftelsene regnskapsførere og revisorer utstedte i forbindelse med koronastøtten. Rapporten fra dette tilsynet ble tatt inn som en del av datamaterialet. Søkemotorer på internett ble videre benyttet til å finne relevante rapporter å ta inn. To rapporter fra Riksrevisjonen, som undersøkte bevilgninger til NAV under koronapandemien ble hentet inn og lagt til i datamaterialet. I tillegg sendte jeg en henvendelse til en av forskerne i SSB for å høre om de kunne ha nyttig data og tilføye studien. SSB svarte at de ikke får skilt ut de sakene som er av interesse i denne studien, men tipset meg om politiets «STRASAK» rapporter for 2020 og 2021. Dette er rapporter som gis ut hvert år, som omhandler den registrerte kriminaliteten og politiets straffesaksbehandlinger for det aktuelle året. Det er noen avsnitt i rapportene for 2020 og 2021 som omhandler lovbrudd i tilknytning til pandemien. Rapportene ble derfor tatt inn som en del av datamaterialet. Også Koronakommisjonens to rapporter ble lagt til.

5.4.3 Artiklene

Jeg ønsket å få et enda mer differensiert bilde av støtteordningene, og vurderte at mediasaker kunne bringe en ny synsvinkel inn i datamaterialet. For å finne relevante mediasaker søkte jeg rundt i ulike søkemotorer på internett og sendte ut forespørsler til aktuelle aviser. Jeg skumleste overskrifter og artikler for å se etter relevante saker. Jeg fant mediasaker skrevet i tidsrommet fra 2020 og frem til dagsferske saker. Jeg laget meg en Word-fil med lenker til relevante artikler. Jeg samlet både artikler som omhandlet konkrete misbrukssaker og uttalelser fra Økokrim og andre instanser som uttalte seg om ordningene og faren for misbruk. Jeg satt til slutt igjen med i underkant av 40 relevante artikler til datamaterialet. Jeg kom under denne gjennomgangen over artikler som omhandlet saker fra kultursektorens støtteordninger, og så at Kulturrådet var en sentral aktør. Jeg sendte derfor en henvendelse til en jurist hos dem. De har ikke besvart henvendelsen. Jeg fant også en rapport som Kulturrådet hadde publisert om kulturpolitikkenes rolle under koronapandemien, og vurderte om denne skulle legges til datamaterialet. Denne viste seg å ikke inneholde særlig mye informasjon som var nyttig for studien, den ble derfor vurdert som uaktuell.

Media omtalte også rapporter fra Koronakommisjonen. Jeg fikk tak i relevante rapporter derfra og tok dem inn i datamaterialet av rapporter (jf. kapittel 5.4.2). Under innsamlingen av mediasaker til datagrunnlaget fant jeg også to misbrukssaker som ikke ligger i Lovdata eller Rettsdata. Jeg sendte nye henvendelser til tingrettene i de områdene sakene hadde foregått, for å høre om de kjente igjen sakene. Kontaktpersonene hos tingrettene var igjen behjelpelige, og jeg fikk innsyn i de to aktuelle dommene. Disse ble lagt til i datamaterialet av rettsavgjørelser.

Etter innsamlingen av data hadde jeg fire undergrupper med relevant datamateriale for studien, jf. figur 3.

Figur 3, Datagrunnlaget

5.5 Analyse

Som forberedelse til analysen av det innhentede datamaterialet trengte jeg noen knagger for å kunne danne meg et utgangspunkt og vite hva jeg skulle se etter. Jeg gjorde derfor en innledende analyse der jeg skumleste i alle dommene, artikkene og rapportene, for å se hva materialet i hovedsak besto av og kunne tilby av informasjon. Dommene opplyste om fødselsår for den tiltalte, og man kan se navnene til de tiltalte og selskapene som va involvert. Av hensyn til personvern har jeg valgt å ikke gjengi navnene når jeg redegjør for funn fra dommene. Av navnene og deler av forklaringene til de tiltalte kunne man se at flere sannsynligvis hadde en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Ettersom en del av bakgrunnen for denne studien knytter seg til tillittskulturen som er ganske unik for Norge, var det være relevant å se på om kulturforskjeller og globalisering kunne spille inn.

Dommene inneholdt også tiltaltes forklaring, domstolens syn på saken, og forsvarer sine påstander om formildende eller skjerpene omstendigheter. Der var derfor mulig å skille ut deler av bakgrunnen, omstendighetene og motivene for de fleste sakene. Det var også mulig å se domstolens syn på om den tiltalte hadde begått mislighetene med forsett. Også om gjerningspersonene hadde samarbeidet med andre var mulig å se i flere av sakene. Hvem som

hadde anmeldt saken eller avdekket forholdene kunne også tydes i noen av dommene. Etter å ha dannet meg et bilde av innholdet i rettsavgjørelsene satte jeg opp noen stikkord for hva jeg skulle kartlegge i den videre analysen av datamaterialet. Dette ble knagger for analysen av dommene:

Figur 4, Knagger i analyse av dommene

Disse knaggene ble benyttet for å sette opp en matrise over alle sakene, og kartlegge opplysningene fra sak til sak. I tillegg ville jeg se etter spor av hvilken rolle (lederrolle eller annen rolle) gjerningspersonene hadde hatt i selskapene som var involvert i sakene. I tråd med teorien om mislighetstriangelet ble det sett etter informasjon om de tre mislighetsrisikofaktorene. Hvordan hadde gjerningspersonene mulighet til å begå handlingene? Hva var motivet, eller hvilket incentiv hadde personene? Og om det fantes det informasjon som kunne si noe om personenes rasjonalisering av egne handlinger.

Det var også hensiktsmessig å kartlegge hvilke ordninger som ble misbrukt, for å se etter forskjeller og utløsende faktorer for misbruk av de ulike ordningene. Dette var for å for

eksempel se om det var mange som hadde misforstått enkelte ordninger, eller om mulighetene for misbruk av den ene ordningen var større enn for andre ordninger. Under analysen så man at flere av funnene kunne kvantifiseres, og at dette ville være hensiktsmessig for å konkretisere funnene. For å kvantifisere sentrale funn satte jeg opp tabeller og lagde diagrammer basert på opplysningene i matrisen som ble satt opp.

Under samtalene med politiadvokatene og seksjonslederne ble informasjon notert ned løpende, og transkribert umiddelbart etter samtalene. Dette var for å kunne sammenfatte all relevant informasjon på riktig måte, mens den satt friskt i minne. Under den senere analysen ble informasjonen sett opp mot funnene fra det resterende datamaterialet og teorirammen, for å se etter sammenfallende og motstridende opplysninger.

I datamaterialet fra artiklene så man naturlig nok at innholdet av informasjon varierte. Det som tidlig pekte seg ut, var at mediasakene brakte nye aspekter ved støtteordningene inn i datamaterialet. Blant annet fantes det flere saker som omhandlet bedrifter som frivillig hadde betalt tilbake koronastøtten, fordi de ikke trengte den likevel. De mente det var umoralsk å beholde støtten. Det fantes også saker der bedrifter hadde fått store summer i støtte, og samtidig levert bedre resultater enn noen gang. Det begynte å vise seg et nytt problematisk aspekt ved ordningene. På den andre siden fantes det også mediasaker som kritiserte reglene om at deler av koronastøtten (fra den senere versjonen av kompensasjonsordningen jf. kapittel 3) måtte tilbakebetales dersom selskapet i det aktuelle året gikk med mer enn 50 000,- i overskudd, eller foretok utbytte og andre utdelinger. Mange mente at dette skapte uheldige incentiver. Slike aspekter ble kartlagt og analysert for å få et større bilde av ordningenes utfall.

I analysen av rapportene i datamaterialet så jeg blant annet at Finanstilsynet stort sett var fornøyd med attestasjonsarbeidet fra revisorer og regnskapsførere. I andre rapporter kunne man også se kritikk av ordningene og datasystemene som ble benyttet. Særlig kritikk av manglende etterkontroller var interessant. Det var interessant å analysere disse rapportenes funn med utgangspunkt i hva som har fungert, og hva som ikke har fungert. Rapportene ble analysert ved hjelp av lesing, søking i PDF-dokumenter og analyse mot resterende materiale.

Analysens resultater presenteres i kapittel 6. Der presenteres funn og en påfølgende diskusjon av disse.

5.6 Validitet og relabilitet

Validiteten til studien relaterer seg til hvilken troverdighet den kan tillegges. Denne studien har tatt utgangspunkt i flere kilder til data, som naturlig vil ha ulik grad av validitet.

Rettsavgjørelsene tillegges stor troverdighet, men det vil være viktig å huske at heller ikke domsapparatet i Norge er feilfritt. Jeg vil også påpeke at rettsdokumentene er skrevet med et annet formål enn å være forskningsdata. Når det gjelder samtalematerialet i datagrunnlaget vil det være relevant å påpeke at dette er muntlige data som ikke er validert av ekstern part.

Vinklinger og formuleringer er derfor basert på informantenes personlige erfaringer. Artiklene fra media må også behandles med noe varsomhet, da media kan ha vridd på uttalelser og innhold. Man må også være klar over at media ikke nødvendigvis bygger på informasjon fra kilder som forskningsmessig anses veldokumenterte. Likevel bringer datamaterialet fra mediedekningen nyttig informasjon inn i studien. Rapportene som inngår i datamaterialet kommer fra profesjonelle uavhengige instanser, som Koronakommisjonen og Riksrevisjonen. Jeg vil også her påpeke at rapportene ikke er blitt skrevet med hensikt om å være datamateriale for forskning. De bringer likevel troverdig informasjon inn i studien.

Relabiliteten til studien viser til om man hadde fått de samme resultatene dersom en ny studie av det samme datamaterialet, med samme metode, hadde blitt gjennomført. Jeg mener at relabiliteten til studien er høy, men er også åpen om at dette er en tolkningsbasert studie som naturlig vil påvirkes av forskeren som analyserer og tolker datamaterialet. Det er også viktig å påpeke at alle rettsavgjørelser på emnet trolig enda ikke har kommet (NTB, 2020) og at det kan være forhold som tar lengre tid å avdekke og dømme i rettsapparatet. Slike forhold kan ha påvirket resultatene av denne studien, og vil kunne utgjøre forskjeller med tanke på lignende studier i fremtiden.

6 Funn og diskusjon

I dette kapittelet vil funn fra de ulike delene av datamaterialet bli presentert, før en diskusjon av funnene gis.

6.1 Funn fra dommene

Under presenteres de 15 sakene som utgjør rettsavgjørelsene i datamaterialet.

6.1.1 Sak 1

Saken gjelder en 27 år gammel mann, i rollen som innehaver av et enkeltpersonsforetak. Han ble dømt for grovt bedrageri og uriktig forklaring. Enkeltpersonsforetaket var, etter navnet å bedømme, et konsulentforetak. Mannen, som har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske, hadde med forsett tilegnet seg 500 000 kroner fra NAV. Dette hadde han gjort ved å misbruke lønnskompensasjonsordningen. Han hadde rapportert inn falske arbeidsforhold ved hjelp av stjalne personnummer som han hadde kjøpt på nett. Dette var en helautomatisk ordning, og misbruket ble oppdaget av NAV via en stikkprøve. Mannen hadde forsøkt å gjennomføre svindelen alene, men trengt hjelp til å få lagt inn søknaden elektronisk. Han hadde da fått hjelp av en ukjent ekstern part. Mannen hadde en lengre straffehistorikk som innebar blant annet narkotikarelaterte forhold. Mannen hadde to små barn og kone. Han opplyste selv at han var i en krevende økonomisk situasjon og at han hadde gjeld til personer i kriminelt miljø. Det var angivelig denne gjelden bedrageriet ble benyttet til å betjene. Mannen ble dømt til 9 måneders fengsel.

Triangulering: Mannen hadde mulighet på grunn av den helautomatiske ordningen, og tilgjengelige personnumre. Mannen hadde tydelige incentiver ved at han fikk tak i midler som kunne fri han for gjeld til det kriminelle miljøet. Rasjonaliseringen av egne handlinger kom til uttrykk ved at han opplevde seg fanget i et dilemma mellom to onder. Han vurderte at det å gjennomføre bedrageriet var et bedre alternativ enn å stå i gjelden til et miljø han fryktet.

6.1.2 Sak 2

Dette var uten tvil den mest omfattende saken. Her sto en 35 år gammel mann, med et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske, tiltalt for grovt bedrageri og uriktig forklaring, samt brudd på våpenloven. Det var hele 11 selskaper involvert i saken, der mannen hadde ledende roller i mange av dem. Saken ble avdekket av både NAV og Økokrim, som begge hadde fått mistanke. De elleve selskapene besto av to enkeltpersonsforetak og ni aksjeselskaper. Mannen hadde bedratt til seg rundt 10 millioner kroner, og var i tillegg anklaget for forsøk på bedrageri av ytterligere 97 millioner. Også her var det lønnskompensasjonsordningen som var misbrukt. Mannen ble dømt til 5 år og 6 måneder i fengsel. Han hadde klart å skaffe seg en mengde personnummer og meldt inn falske arbeidsforhold. NAV kontaktet 467 personer som hadde fått personnummeret sitt brukt, og fikk svar fra 359 personer om at de ikke hadde noe arbeidsforhold hos noen av selskapene. Mannen hadde også truet til seg kodebrikker og passord til Bank-ID fra noen. En bror og flere andre personer var nevnt i dommen, uten at det ble tatt stilling til medskyld. Det kom frem av rettsdokumentene at mannen sto i en svært presset økonomisk situasjon, og at penger hadde blitt sendt videre til ulike utenlandske personer som mannen skyldte penger. Mannen mente selv at bakmenn hadde truet ham til å begå handlingene. Retten fant ingen beviser for disse truslene, og mannen ville ikke informere om hvem de andre påstått involverte var. Det kom ikke frem av dommen hvilken straffehistorikk mannen hadde, men underveis i sin forklaring forklarte han at han tidligere var blitt truet i fengsel. Man kunne dermed se at mannen hadde straffehistorikk for relativt alvorlige forhold, som hadde resultert i minst ett fengselsopphold.

Triangulering: Som i sak 1 hadde mannen mulighet til å begå handlingene på grunn av en helautomatisk ordning. Til tross for at han etter hvert ble oppdaget, rakk han å få utbetalt 10 millioner kroner fra staten. Motivet virker også her å knytte seg til en økonomisk presset mann med gjeld til personer han fryktet. Basert på mannens forklaring kan man se at han tydelig tar en offerrolle og benytter denne til å rasjonalisere sine valg.

6.1.3 Sak 3

I den tredje saken sto en 49 år gammel mann tiltalt for grovt bedrageri, grovt økonomisk utroskap ovenfor egne selskaper, samt uriktig forklaring og vegtrafikkforseelser. Mannen har et typisk norskulturelt navn. Beløpsmessig omhandler tiltalen grovt økonomisk utroskap for

5,5 millioner, grovt bedrageri for 1,9 millioner, et simpelt bedrageri på 23 000,-, samt forsøk på grovt bedrageri for 244 000 norske kroner. Mannen var ugift og hadde ikke forsørgeransvar for barn under 18 år. Deler av bedrageriet stammet også her fra lønnskompensasjonsordningen. Resten av bedrageritiltalen knyttet seg ikke til koronakompensasjon. Mannen ble dømt for forholdene han sto tiltalt for, og måtte sone 3 år og 3 måneder i fengsel. Ut fra dommen kunne man se at mange selskaper var involvert og at mannen hadde hatt en ledende rolle i disse. Selskapene var etter navnene å bedømme eiendomsselskaper eller selskaper som hadde med kjøp, salg eller verdivurdering av eiendommer å gjøre. Lagmannsretten bemerket at mannen hadde rundt 8 millioner i gjeld, og i året før ugjerningene sto oppført med ca. 100 000,- i inntekt. Selv om mannen ikke utdyper motivet sitt selv er det naturlig å anta at motivet er vinning. Mannen hadde tilsynelatende høy gjeld og lav inntekt. Mannen har tidligere vært straffedømt en rekke ganger for økonomisk kriminalitet, brudd på regnskapslovgivning og vegtrafikkforseelser.

Triangulering: Som i de to første sakene hadde mannen mulighet via et helautomatisk system. Han hadde også vinningsincentiver til å gjennomføre mislighetene. Det er ikke like tydelig å se hvordan han rasjonaliserte gjerningene, men han er dømt for økonomisk kriminalitet en rekke ganger, og det kan se ut til at dette er en normalitet for ham. Dette tyder også på en manglende lojalitet til myndighetene.

6.1.4 Sak 4

Den fjerde saken omhandler en mann på 36 år, med et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Han ble dømt til 60 dagers fengsel for grovt bedrageri. Dette er en litt annen sak enn de øvrige, da han som ansatt er dømt. Bedrageriet hadde han gjennomført gjennom sin ansettelse i et idretts- og fritidsselskap (et aksjeselskap) ved å oppgi at han var permittert som følge av Covid-19, uten at dette var reelt. Han mottok dermed 230 000,- i dagpenger som han ikke hadde rett på. Forholdet ble avdekket ved at NAV foretok en kontroll, der arbeidsgiver kunne opplyse om at personen hadde vært tilbake i jobb mye tidligere enn det den ansatte hadde opplyst til NAV.

Triangulering: Mannen kunne gjennomføre svindelen på grunn av tillitsbaserte automatiske løsninger. Motivets var vinning. Rasjonaliseringen kan ikke veldig tydelig leses ut fra

dommen, men det kan være naturlig å se dette i sammenheng med en mangel på lojalitet til myndighetene.

6.1.5 Sak 5

Den femte saken omhandler en 30 år gammel mann, som sto tiltalt for grovt bedrageri og uriktig forklaring. Mannen har et typisk norsk-kulturelt navn. Han er tidligere straffedømt for kroppsskade, der han fikk 90 dagers fengselsstraff. Mannen hadde tilegnet seg 350 000,- ved å søke kompensasjon for koronaavlyste arrangementer. Mannen hadde søkt om 480 000,- for 12 avlyste arrangementer, der 11 var fiktive. Han hadde benyttet midlene til innkjøp av forskjellige gjenstander, samt øvrig forbruk og impuls kjøp. Det kom ikke frem av dommen hvordan ugjerningen ble avdekket. Trolig er også denne kommet opp under en stikkprøve. Mannen ble dømt for grovt bedrageri og misbruk av sin stilling som daglig leder og styreleder i aksjeselskapet. Han måtte sone fem måneder i fengsel. I forklaringen hans kom det frem at pengene blant annet ble overført til en kamerat og øvrig familie sine kontoer. Man kunne derfor se at andre trolig i en eller annen form var involvert i bedrageriet. Mannen og hans forsvarer trekker frem at han muligens har ADHD og PTSD. De trekker også frem at han har slitt med rusproblemer. Dette mener mannen at kan forklare handlingene hans knyttet til bedrageriet og impuls kjøpene.

Triangulering: Vi kan se at også ved kompensasjonsordningen for kulturarrangementer var det mulig å tilegne seg midler man ikke hadde rett på. Motivet ser ut til å være vinning for mannen og hans nære. Når det kommer til rasjonaliseringen tar gjerningspersonen også her en offerrolle der han skylder på påstått sykdom som årsak.

6.1.6 Sak 6

Denne saken gjelder et ektepar som nylig hadde kommet til Norge for å drive restaurant. Mannen var 39 år og kvinnen 36 år. Begge personene sto sammen med selskapet tiltalt for grovt bedrageri. Ingen virker å ha straffehistorikk i Norge fra før. Paret eide et aksjeselskap og et enkeltpersonsforetak. Det var aksjeselskapet som var det aktuelle selskapet i dommen. Tiltalen anga at selskapet hadde tilegnet seg et statsgarantert lån på 300 000, som de ikke hadde rett på. Lånet ble tatt opp av mannen, som sammen med selskapet ble dømt i saken.

Kvinnen hadde ikke hatt noen stor rolle i bedrageriet og ble frikjent. Mannen hadde søkt om lån og signert på de vilkårene som krevdes for å få lånet. Han hadde der oppgitt at midlene skulle brukes på å dekke likviditetsproblemer som knyttet seg til selskapets covid-relaterte utfordringer. Lånet kunne som beskrevet i kapittel 3 ikke benyttes til å betale ned annen gjeld, utenom avdrag og renter i henhold til ordinære avbetalingsplaner. Likevel hadde mannen benyttet lånet til å betale ned kredittkortgjeld som han hadde i sitt private navn. Retten har tatt stilling til at denne gjelden ikke var ren privat gjeld, men at ekteparet mente de hadde brukt alle sine private midler til å holde selskapet gående. Retten fant ikke dette uriktig. Mannen påsto at han ikke hadde lest vilkårene og ikke visste at midlene ikke kunne benyttes til å innfri annen gjeld. Han mente dette ble gjort fordi renten på kredittkortgjelden var mye høyere enn på det statsgaranterte lånet. Han påsto også at han ikke visste at det var et statsgarantert lån han hadde tatt opp. Retten mente det ikke var sannsynlig at mannen ikke hadde lest vilkårene. Det var banken DNB som hadde formidlet lånet. Retten mener at DNB trolig hadde opplyst om at det kun var mulighet til å innfri eksisterende lån etter gjeldende avbetalingsplan. Mannen ble dømt for grovt uaktsomt bedrageri og måtte sone 75 dager i fengsel. Av ekteparets forklaring kunne man se at deres økonomiske situasjon var vanskelig også før Covid, og at de trolig ikke kunne få ordinære lån innvilget med så dårlige tall som de hadde å vise til.

Triangulering: Ved å opplyse om feil plan for bruk av pengene hadde mannen mulighet til å få innvilget lånet. Motivet knyttet seg til en vanskelig økonomisk situasjon for ham og hans familie, og et ønske om å holde selskapet gående. Rasjonaliseringen til mannen virker å bunne i at han forsøkte så godt han kunne og ikke forsto at det han gjorde var galt. Han sier også at han ikke snakker norsk og derfor ikke forsto vilkårene, og inntar dermed en form for ansvarsfraskrivelse.

6.1.7 Sak 7

I denne saken sto en 41 år gammel mann tiltalt for grovt skattesvik og uriktig forklaring, samt for å ha kommet inn i Norge uten gyldig pass og visum. Mannen har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Han har kone i utlandet og to små barn. Mannen hadde tilegnet seg 600 000,- kroner gjennom kompensasjonsordningen, og ble dømt til 9 måneders fengselsstraff. De 600 000,- kronene ble mottatt av to selskaper der

mannen var daglig leder og styreleder i begge. Selskapene han hadde søkt kompensasjon gjennom var ett teknologiselskap og ett konsulentselskap, begge aksjeselskaper. Grunnlaget det ble søkt på var fiktivt. I virkeligheten hadde selskapene ingen ansatte, omsetningstallene var falske og oppgitte faste uunngåelige kostnader var heller ikke reelle. Mannen oppga ikke noe motiv selv, men det er naturlig å anta at dette er gjort på bakgrunn av et vinningsmotiv.

Triangulering: Mannen hadde mulighet via tillitsbaserte automatisk behandlede prosesser, og hadde et vinningsmotiv. Man kan ikke lese noe spesifikt om rasjonaliseringen hos mannen ut fra dommen, annet enn at han har tilstått forholdene. Også her vil det være naturlig å anta en mangel på lojalitet til myndighetene.

6.1.8 Sak 8

Saken gjelder en 35 år gammel mann som sto tiltalt for grovt bedrageri, uriktig forklaring og hvitvasking. Mannen hadde samboer og et nylig født barn. Han drev et transportfirma, der han både var delaksjonær, daglig leder og styreleder. Mannen har et typisk norskulturelt navn. Han har 4 barn under 18 år, og bor sammen med det ene barnet. Han er samværsforelder for de andre 3. Mannen ble dømt til 2 år og 9 måneders fengselsstraff for å ha tilegnet seg 2,5 millioner i form av blant annet dagpenger og lønnskompensasjon. Han ble også dømt for forsøk på bedrageri av ytterligere 600 000,- i lønnskompensasjon ved til sammen 8 anledninger. De fleste av pengene han svindlet til seg kom fra ordninger som var direkte knyttet til covid-19 pandemien. Dette ble betegnet som skjerpene omstendigheter i dommen. Motivet var også her vinning. Mannen hadde sendt inn en mengde elektroniske søknader om NAV-midler. Han er tidligere straffedømt for to grove trygdebedragerier som foregikk i 2015-2017. Det var NAV som avdekket forholdet ved en stikkprøve, og tok saken inn til manuell kontroll, samt anmeldte mannen. Hvitvaskingsdelen av saken gjaldt at tiltalte forsøkte å skjule utbyttet fra bedrageriene ved å overføre beløpene til blant annet kryptoveksling.

Triangulering: Mannen fikk mulighet til å gjennomføre bedrageriet gjennom automatiserte tillitsbaserte ordninger. Motivet var vinning og mannen har ved flere anledninger tidligere gjennomført trygdebedrageri. Det er derfor trolig at han har en manglende lojalitet til myndighetene, som gjør at han ikke ser på trygdemisbruk som noe alvorlig galt.

6.1.9 Sak 9

Saken gjelder en mann på 40 år, som sammen med et selskap sto tiltalt for grovt bedrageri i tilknytning til et statsgarantert lån. Mannen har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske, og selskapet er et bilpleieselskap. Det kommer frem av dommen at mannen har misbrukt ordningen ved å oppgi andre grunner enn de reelle for å søke lånet. Grunnene selskapet oppga at lånet skulle brukes til var: lønn, husleie, forfalte offentlige krav, andre løpende driftskostnader og investeringer. Investeringene som ble presisert var knyttet til markedsføring og verneutstyr. Selskapet fikk innvilget lån på 400 000,- kroner, og pengene ble overført til selskapets konto. Mannen hadde så satt de 400 000,- over på sin aksjekjøpskonto. Retten slo fast at det forelå et misbruk av ordningen, men har likevel frikjent mannen. Dette var fordi misbruket ble vurdert å ikke oppfylle den juridiske definisjonen av et bedrageri, da mannen hele tiden evnet og mente å betale tilbake beløpet. Det forelå dermed ikke «fare for tap» for noen, noe som er en del av den juridiske definisjonen av bedrageri. Mannen hadde misbrukt ordningen for å få bedre likviditet og spekulere i aksjer, i stedet for de formålene som lånevilkårene satte. Selv om mannen ble frikjent ble selskapet dømt til å betale en bot på 50 000 kroner.

Triangulering: I denne saken ser muligheten ut til å også påvirke motivsiden i trianguleringen. Mannen har benyttet seg av ordningen fordi han kunne, og rasjonaliserer dette med at han på søketidspunktet var usikker på hvordan covid-pandemien ville utarte for selskapet. Han mener å ha hatt gode hensikter, men at selskapet ikke trengte lånet til de oppgitte formålene likevel. Han tenkte derfor (påstått sammen med en rådgiver fra DNB) at å sette dem i aksjer var en rasjonell forvaltning av pengene. Mannen rasjonaliserer dermed sine handlinger ved å argumentere for det han mener er rasjonelle valg, og ved å legge skyld over på en rådgiver i DNB. Med andre ord foretar han en form for ansvarsfraskrivelse.

6.1.10 Sak 10

I den tiende saken sto en 40 år gammel mann tiltalt for grovt bedrageri ved misbruk av et statsgarantert lån. Han hadde tatt opp lånet via sitt enkeltpersonsforetak. Virksomheten som ble drevet var kioskdrift. Han har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Mannen hadde søkt om statsgarantert lån og oppgitt koronarelatert likviditetsmangel som årsak. Også i denne saken ble mannen frifunnet fordi forholdet ikke ble

vurdert å fylle bedrageridefinisjonen. Det ble også her slått fast et motiv om midlertidig kreditt. Det vurderes av domsapparatet å foreligge misbruk av ordningen, men ikke vilkår for straff. Mannen hadde tilegnet seg 630 000 kroner i statsgarantert lån, som han oppga at skulle brukes til: lønn (370 000 kroner), forfalte offentlige krav (30 000 kroner), andre løpende driftskostnader (230 000 kroner) og antatt omsetningsreduksjon (130 000 kroner). Det ble også bekreftet av retten at det var gitt uriktige opplysninger til banken vedrørende lånet. Videre hadde mannen overført beløpet fra selskapets konto over på sin private konto, også i denne saken ble pengene satt over på en aksjekjøpskonto. Mannen mente at det var på grunn av stor økonomisk usikkerhet i tilknytning til pandemien at han søkte om lånet, men at situasjonen ble endret, og at selskapet dermed ikke trengte pengene likevel. Mannen mente videre at det var rasjonelt av ham å sette dem over på en konto for spekulasjon av aksjer. Retten mente det ikke var sannsynlig at situasjonen snudde så brått, og mente mannen hadde misbrukt ordningen med hensikt, selv om de ikke har konkludert med at dette er et bedrageri.

Triangulering: Det virker også i denne saken som muligheten utgjorde en stor del av forklaringen i saken. Mannen hadde mulighet ved å oppgi feil opplysninger i søknaden og til banken. Motivet synes å være vinning, og mannen mener å ha handlet rasjonelt.

6.1.11 Sak 11

Saken angir en mann på 23 år som ble dømt til fengsel i 3 år og 6 måneder for grovt bedrageri. Bedrageriet besto av flere tilfeller misbruk av kompensasjonsordningen og lønnskompensasjonsordningen, på til sammen 6 200 000 kroner. Han ble også dømt for å ha gitt falske opplysninger. Mannen har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Selskapene som var involvert var to enkeltpersonsforetak. Det fremkom ikke av dommen at mannen var straffedømt fra før. Det opplyses om at han var registrert uten arbeid. Det kom også frem at mannen hadde fått inndratt mange eiendeler retten mente ble kjøpt for det ulovlige utbyttet. Dette var blant annet to iPhones, en veske og solbriller av luksusmerket Louis Vuitton. Bedrageriet ble fastslått som forsettlig og motivet var vinning som hadde gått med til forbruk. Retten fant ikke noen formildende omstendigheter.

Triangulering: Mannen har hatt mulighet på grunn av de helautomatiske ordningene. Incentivene var knyttet til vinning. Mannen oppgir ingenting direkte om rasjonaliseringen,

men det er snakk om en stor mengde penger og en mangel på lojalitet til myndighetene er trolig medvirkende.

6.1.12 Sak 12

Denne saken gjaldt en mann på 42 år. Han har et nåværende navn som ikke sier noe særlig om kulturell bakgrunn, men det forrige etternavnet han hadde er typisk norsk-kulturelt. Mannen ble dømt til 6 måneders fengsel for å ha tilegnet seg kompensasjon for fiktive arrangementer. Han hadde via et idrettslag søkt om og mottatt kompensasjon på 320 000 kroner for 12 fiktive radiostyrte billøp. Pengene ble overført videre til et aksjeselskap, som nå er under tvangsavvikling. Søknaden var sendt til Stiftelses- og Lotteritilsynet, som hadde ansvar for den aktuelle ordningen. Det var Stiftelses- og Lotteritilsynet som meldte fra om mistanken og anmeldte forholdet. Mannen tilsto ikke forholdene, men fastholdte at arrangementene ikke var fiktive. Retten fant hverken spor etter invitasjoner, påmeldingslister eller noe form for korrespondanse som tydet på at noen av arrangementene faktisk var planlagt gjennomført. Den «planlagte» omsetningen ville også ha oversteget tidligere års omsetning med flere hundre prosent. Mannen var ikke styrets leder i klubben, og styrets leder har i vitneavhør sagt at heller ikke han hadde hørt noe om de 12 påstått planlagte arrangementene. Av dommen kom det frem at tiltalte hadde hatt en vanskelig tid de siste to årene, med egen sykdom og dødsfall i nær familie og hos venner. Den domfelte var tidligere straffedømt tre ganger, blant annet for grovt uaktsomt bedrageri.

Triangulering: Mannen hadde mulighet til å begå bedrageri gjennom helautomatiske ordninger, og motivet ser ut til å være vinning. Rasjonaliseringen virker å knytte seg til en form for fornektelse der den dømte ikke aksepterer at han har gjort noe galt. Han inntar en form for offerrolle da det trekkes inn at han ar hatt et krevende liv de siste årene.

6.1.13 Sak 13

Saken omhandler en 55 år gammel mann som sto tiltalt for grovt skattesvik, uriktig opplysning og grovt bedrageri. Mannen har et typisk norsk-kulturelt navn. Mannen hadde sendt inn en rekke søknader om kompensasjon til Stiftelses- og Lotteritilsynet for omsetningsfall i tilknytning til påstått planlagte arrangementer. Disse var fiktive. I tillegg sto

mannen tiltalt for mva-overtredelser. De fleste av søknadene mannen hadde sendt inn (til sammen i størrelsesordenen 10-20 millioner kroner, ved flere titalls søknader) var blitt avslått av NAV. Han hadde likevel lyktes i å få utbetalt 900 000 kroner for fiktivt omsetningsfall. Mannen hadde benyttet sitt og sin kones navn, men retten har ikke tatt stilling til hvor involvert kona var i forholdene. Den tiltalte bodde i utlandet i perioden ugjerningene ble gjennomført. Det kommer frem av dommen at mannen og hans forsvarer mente han «prøvde seg». De trekker også frem at han raskt «gav opp» og tilsto forholdene under etterforskningen. Det kan dermed virke som deler av motivet ligger i muligheten også i denne saken, i tillegg til vinningen. Mannen ble dømt til å sone 5 år og 6 måneder i fengsel.

Triangulering: Muligheten knytter seg også her til automatiserte ordninger og vinning utgjør motivet. Rasjonaliseringen bærer tydelig preg av å være en form for mangel på lojalitet til myndighetene.

6.1.14 Sak 14

Denne saken gjelder en mann på 31 år som ble dømt til fengsel i 3 år og 3 måneder for bedrageri av 4,4 millioner kroner, hvitvasking av ytterligere 2,4 millioner og dokumentforfalskning. Mannen har et navn som tyder på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Mannen er gift og har ingen forsørgerbyrde. Han er ifølge retten ikke i arbeid, og beslag av blant annet luksusvarer tyder på at pengene har gått til forbruk, i tillegg til kryprohandel. Mannen hadde via selskaper som han hadde opprettet i sitt og andres navn mottatt lønnskompensasjon for fiktive arbeidsforhold. Det forelå i denne saken omfattende misbruk av andres identitet. Mannen var tidligere staffet for grove og simple bedragerier, samt for forsikringsbedrageri.

Triangulering: Motivet er også her vinning. Muligheten er knyttet til automatiserte ordninger, og også her virker manglende lojalitet til myndighetene å kunne forklare rasjonaliseringen. Saken er en av mange saker som hører til Oslo-distriktet, og kanskje har det i miljøer lokalt vært en holdning om normalitet for slike ugjerninger.

6.1.15 Sak 15

I denne saken sto en mann på 38 år tiltalt for grovt bedrageri og uriktig opplysning. Mannen, som har et typisk norsk-kulturelt navn, hadde gjennom to enkeltpersonsforetak tilegnet seg 785 000 kroner i lønnskompensasjon for fiktive arbeidsforhold. Arbeidsforholdene gjaldt ham selv og 21 andre personer. Mannen hadde også forsøkt å få utbetalt ytterligere 244 000,- på grunnlag av ytterligere 9 fiktive arbeidsforhold. Mannen hadde ifølge retten ingen formue og hans lønnsytelser besto av 6000 kroner fra NAV per måned. Det kom også frem av rettsdokumentene at motivet bak handlingene var å skaffe seg penger til forbruk. Mannen var tidligere straffet for narkotikaovertrедelser og var på prøvetid da bedrageriene fant sted. Han har barn under 18 år. Den tiltalte ble dømt til fengsel i ett år.

Triangulering: Muligheten bunner i automatiske prosesser. Motivert er vinning til forbruk, da vedkommende sto i en krevende økonomisk situasjon. Rasjonaliseringen er det ikke mye informasjon om i dommen, men det synes naturlig å se også denne saken i sammenheng med mangel på lojalitet til myndighetene.

6.2 Diskusjon av funn fra dommene

Etter å ha gjennomgått dommene og dannet en oversikt over sakenes kontekst, kunne man se at alle de tiltalte var mellom 23 og 55 år. Man kunne også se at alle de tiltalte var menn, med unntak av en kvinne som ble frikjent i saken der ektemannen ble dømt. Det viser seg også at 7 av de 12 dømte var menn med navn som kan tyde på en annen kulturell bakgrunn enn den tradisjonelle norske. Sett i sammenheng med den særnorske tillittskulturen kan dette tyde på at det moderne samfunnet er i bevegelse, og at kulturen kan bevege seg mot «normalen». Med normalen menes kulturen som har gjort seg gjeldende i de fleste andre deler av verden, der tillitten ikke tas for gitt i samme grad som den tradisjonelt har blitt i Norge (Word Value Survey, gjengitt i NRK 2020). 5 av 12 dømte var menn med typisk norsk-kulturelle navn. Funnene viser at tillitten ikke kan tas for gitt. Det er også interessant at de fleste dommene (som man kan se av saksnumrene) er fra Osloområdet, som er et av de mer multikulturelle områdene i Norge. Det ble også tydelig at de fleste gjerningspersonene hadde rulleblad. Mange var også menn som sto i vanskelige situasjoner.

Ordningene som i størst grad ble misbrukt var lønnskompensasjonsordningen, kompensasjonsordningen for omsetningsfall, og ordningen med statsgaranterte lån. I tillegg fantes saker som omhandlet kompensasjonsordningen for kulturarrangementer. Felles for alle sakene var at tillitsbaserte løsninger gjorde det mulig for gjerningspersonene å gjennomføre misbruket. Motivet bak var stort sett vinning. Mange sto i utfordrende økonomiske situasjoner og hadde klare incentiver til å begå mislighetene. Et overraskende funn var sakene der retten slo fast at det hadde foreligget misbruk av statsgaranterte lån, men der gjerningspersonene ikke ble straffet fordi forholdene ikke oppfylte den juridiske definisjonen av bedrageri. I alle sakene som gjaldt disse lånene var midlene brukt til andre ting enn det vilkårene krevde. Det gikk også igjen at personene som sto tiltalt påsto at de ikke var klare over at de hadde gjort noe galt, selv om retten mente de hadde opptrådt klanderverdig. Dette var interessant fordi jeg jo også strevde med å finne tilgjengelig informasjon om denne ordningens vilkår andre plasser enn i selve forskriften (jf. kapittel 3). Det ble også skrevet på nettsiden EKSFIN, (som er linket inn på regjeringens informasjonsside om ordningen) at:

«Ordningen er basert på at det i hovedsak er bankene som skal administrere den, blant annet gjennom å kontrollere at vilkårene i loven og forskriften er oppfylt før de innvilger garanterte lån.» (Eksportfinansiering, u.å.).

Denne formuleringen setter stort fokus på hva som må være på plass før lånene innvilges, men lite på hva som skjer etter utbetalingene. Det finnes generelt lite informasjon om hvordan selskapene skal forholde seg etter lånet er innvilget og utbetalt, hvis man ser bort fra teksten i forskriften. Bankene ble overlevert søknader der vilkårene tilsynelatende var fylt, men selskapene brukte ikke pengene slik som de beskrev i søknadene. Flere beskrev at de mente behovene hadde endret seg, og at det var det som var årsaken til endringen i bruk. Flere oppga også at de ikke visste at de gjorde noe galt ved å endre bruken av pengene. Trolig ligger noe av problemet i informasjonen som bedriftene hadde.

Det som også er felles for sakene som omhandlet lånegarantiordningen er at de tiltalte personene virker å ha forsøkt å opptre økonomisk rasjonelt. De har forsøkt å forvalte pengene rasjonelt ved å betale ned gjeld med høyere rente eller satt dem over på aksjekonto med tanke på effektiv forvaltning av pengene.

Når det gjelder dommene som omhandlet lønnsstøtteordningen er disse mer bedrageriske. Personnumre er kjøpt og misbrukt for å melde inn falske ansettelsesforhold.

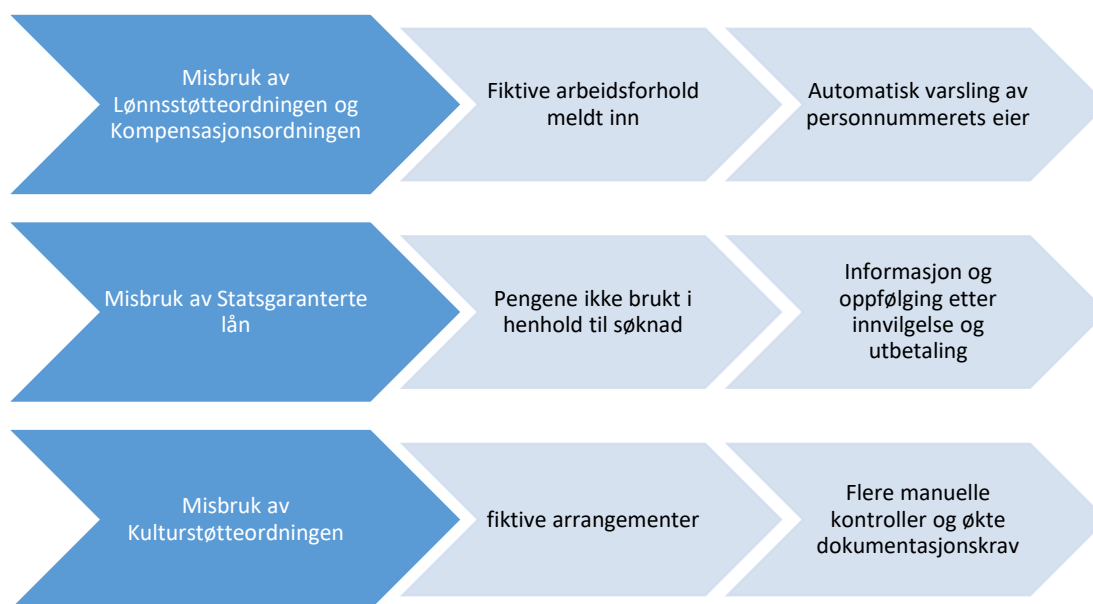
Gjerningspersonene har i stor grad lyktes med svindelen. Likevel slår en tanke meg. Dersom alle personer det blir meldt inn arbeidsforhold på i Aa-registeret fikk en form for beskjed eller et varsel om dette, ville ikke svindelen vært like gjennomførbar. Hvis man fikk en melding om at et selskap har meldt inn et arbeidsforhold på seg, hadde trolig mange varslet fra dersom dette ikke var noe de kjente til. Burde man ikke få vite hvilke selskaper som har benyttet personnummeret vårt til å melde inn ansettelsesforhold? Dette handler tros alt om Aa-registerets troverdighet, men også om personvernet til den enkelte.

I sakene som var knyttet til kompensasjonsordningen for omsetningssvikt hadde man også rapportert om falske ansettelsesforhold. Disse kunne dermed også vært forebygget ved et slikt automatisk varsel av personnumrenes eiere.

Når det gjelder kompensasjonsordningen knyttet til avlyste kulturarrangementer, tyder funnene i stor utstrekning på bevisst bedrageri fra gjerningspersonene. Det virker å ha vært alt for lett å dikte opp arrangementer som måtte avlyses. Her kunne en del av løsningen vært flere manuelle kontroller og større dokumentasjonskrav.

6.2.1 Praktiske tilnærminger

I tråd med disse funnene er det satt opp følgende modell for en mulig håndtering av utfordringene:

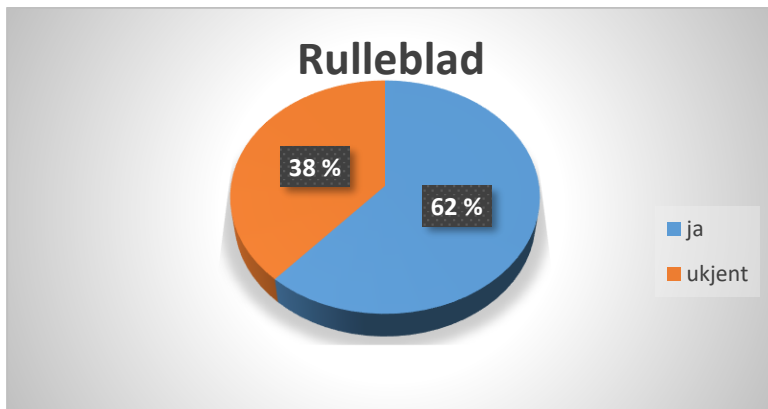

Figur 5, Praktisk tilnærming fra dommene

6.2.2 Kvantifiserte funn

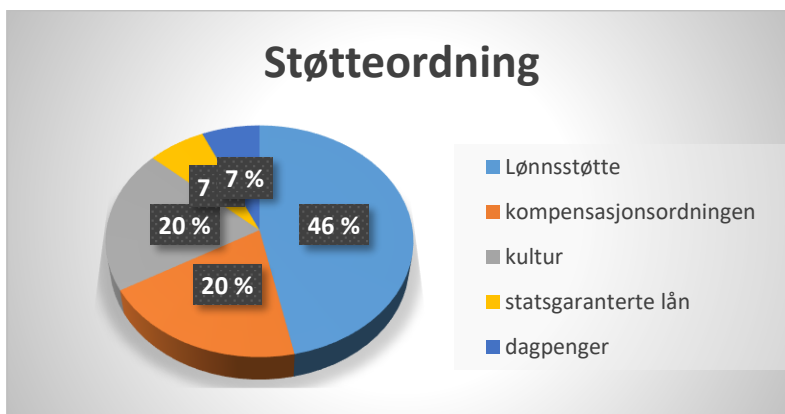
Det ble foretatt en kvantifisert analyse av data fra de rettsavgjørelsene som endte i domfellelse. De to sakene der tiltalte ble frikjent er dermed ikke med i den kvantifiserte statistikken som presenteres her.

Funnene viser at den dømte i hele 62% av sakene hadde et strafferettslig rulleblad før dommen falt. Dette kan tyde på at mennesker som tidligere har begått kriminelle handlinger har lettere for å rasjonalisere nye kriminelle handlinger.

Figur 6, Rulleblad

Funnene viser også at 46% av dommene gjaldt saker der lønnskompensasjonsordningen (alene eller sammen med andre ordninger) var misbrukt. Dette er dermed den mest utsatte ordningen, etterfulgt av ordningene som gjaldt omsetningsfall og kulturarrangementer. Det kan tyde på at disse ordningene ga større mulighet for misbruk, var enklere å rasjonalisere misbruk av, eller at vinningsmotivet var større knyttet til disse ordningene.

Figur 7, Ordning

Et annet interessant funn er at gjennomsnittsalderen på gjerningsmennene er 37 år. Dette er interessant sett opp mot tidligere forskning på vinningsforbryteren. Forskeren Petter Gottschalk gjennomførte i 2014 en studie av hvitsnippkriminelle, og fant en gjennomsnittsalder på 48 år (Gottschalk, 2014, s. 37). Ulikheten kan ha flere årsaker. Det kan ha sammenheng med at disse lovbruddene er knyttet til nye reguleringer (fra 2020) og at gjennomsnittsalderen på domstidspunktet vil stige i årenes løp, ettersom sakene som behandles blir eldre. Det kan også tenkes at mulighetene for å begå slik kriminalitet nå er mer tilgjengelige for yngre mennesker enn tidligere. Eller skyldes at hvitsnippkriminelle (som Gottscalk spisset seg mot) generelt er eldre enn andre vinningskriminelle. Også internasjonale studier (KPMG, gjengitt i ValueWalk, 2016) viser at majoriteten av vinningskriminelles alder ligger på mellom 36 og 55 år. En annen av Gottschalk sine studier (2021) viser også en sammenheng mellom kriminalitetens omfang og gjerningspersonens alder. I min studie er det ikke funnet en slik sammenheng, da alder og omfang av bedrageriet ikke ser ut til å ha noen klar sammenheng.

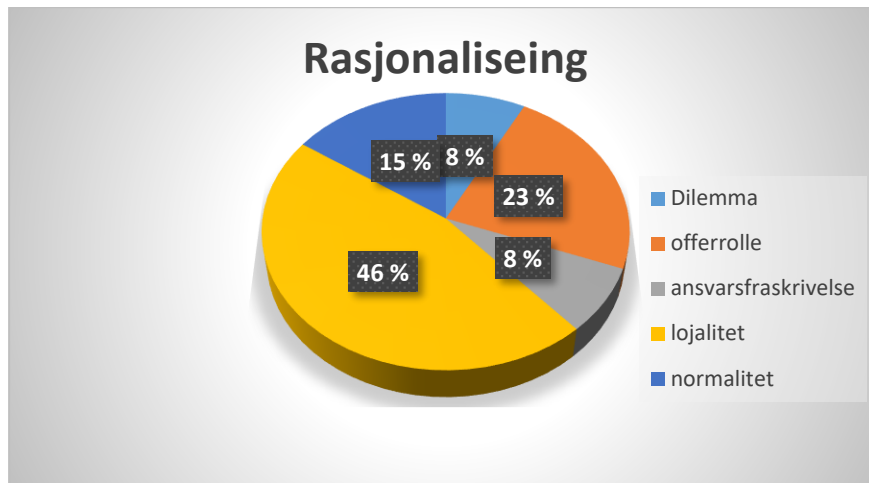
Det er også interessant å se at selskapsformen enkeltpersonsforetak er involvert i hele 54% av sakene i denne studien. Siden selskapsformen tradisjonelt sett er knyttet til mindre virksomheter, kan det tyde på at muligheten for å begå bedrageri på vegne av et ENK er høyere enn for større selskaper, der internkontrollen antakelig er mer omfattende.

Figur 8, ENK involvert

Når man ser på rasjonaliseringsteknikkene kan man se at *lojalitet* og *offerrolle* peker seg ut. Man fant ingen direkte uttalelser i dommene som positivt sa at gjerningspersoner hadde et illojalt forhold til myndighetene. Ut fra deres handlinger og forsvarernes uttalelser kan man

likevel se at en slik mangel på lojalitet til myndighetene har bidratt til å muliggjøre misbruket. Uttalelser som blant annet at gjerningspersonen «bare prøvde seg» jf. sak 13 bekrefter dette.

Figur 9, Rasjonalisering

6.3 Funn fra samtalene

Dataene som presenteres her kommer fra telefonsamtaler med to politiadvokater og to seksjonsansvarlige for etterforskning hos politiet. Disse var ansvarlige for hvert sitt politidistrikt. Den lengste samtalen varte i 35 minutter, de andre var noe kortere. Dataene som presenteres i dette kapittelet er basert på informantenes personlige opplevelser og erfaringer.

En av personene jeg snakket med fortalte at de hadde hatt to saker som hun kunne huske i sitt distrikt. Dette var to saker som ledet til etterforskning og anmeldelse. Den ene saken ble henlagt, den andre endte med domfellelse. Den saken som endte med domfellelse hadde Økokrim vært involvert i, og den ligger i datamaterialet for dommene. En av de andre husket spesielt godt en sak som gikk for retten i 3 omganger, der vedkommende hadde vært direkte involvert i rettsakene. Denne saken gjaldt en mann som hadde sendt inn mange elektroniske søknader om NAV-ytelser, da via søknadsprosesser som var forenklede og automatiserte. Mannen hadde forsøkt å få ut flere millioner kroner, men NAV oppdaget hva som var i ferd med å skje etter at rundt 700 000 kroner var utbetalt til mannen og hans selskaper. Også denne saken finnes i datamaterialet fra dommene. Den presenteres her med informasjonen som ble gjengitt fra politiets ståsted. Poliadvokaten mente at mannen hadde

fått en svært streng straff, sett i forhold til strafferammene og lignende dommer. Dette begrunnet han med at selv om mannen ikke hadde fått ut like mye som han forsøkte fra NAV, hadde han på det groveste utnyttet ordninger som var lette å «lure». Disse systemene innebar en kalkulert risiko fra myndighetenes side, avveid mot behovet for hurtighet, ifølge advokaten. Det ble av allmennpreventive formål derfor slått hardt ned på misbrukeren. NAV hadde avdekket forholdet ved å plukke en av søknadene ut til manuell kontroll. De hadde da avdekket at det lå mange slike søknader inne til maskinell behandling. NAV fikk dermed stoppet utbetalingene til mannen.

En annen av informantene kunne fortelle at de kun hadde hatt to saker som hun kunne huske, knyttet til støtteordningene. Begge sakene hadde også tilknytning til Oslo-distriktet. Den største saken ble behandlet i retten og det ble avsagt dom i Oslo tingrett. Denne dommen er med i datamaterialet for dommene.

Jeg spurte den ene politiadvokaten om hans erfaringer rundt koronastøtteordningene, om tips, anmeldelser og mistanker om brudd på forskriftene. På spørsmål om saker som omhandlet statsgaranterte lån kunne han si at de hadde fått inn flere tips om saker som gjaldt bruken av pengene fra slike lån. De hadde da konkludert med at lov og forskrift ikke var tydelige nok til at de kunne avgjøre at dette dreide seg om bedrageri (slik som vi også så i kapittel 6.1). Sakene hadde derfor blitt henlagt eller aldri sendt til anmeldelse.

Videre oppga den ene politiadvokaten at de hadde fått inn mange tips om permitterte som var observert på jobb. Flere av disse tipsene ble vurdert som troverdige, og det ble igangsatt etterforskning. Etterforskningen viste seg å bli problematisk, da denne typen misbruk av lønnskompensasjonsordningen var svært vanskelig å avdekke. Ordningen fungerte slik at arbeidsgiver permitterer og får et forhåndsoppgjør av lønnskompensasjon. Deretter registrerer den ansatte de dagene den har vært på jobb og melder inn dette til NAV etterskuddsvis. Selskapet får så en avregning av kompensasjonen. Det var dermed ikke hensiktsmessig for politiet å komme på uanmeldte kontrollbesøk, fordi det i ettertid kunne meldes inn at de aktuelle ansatte var på jobb denne dagen. Skjult observasjon ble derfor politiets fremgangsmåte. Målet var å kontrollere om arbeidsgiver krevde kompensasjon selv om ansatte i realiteten ikke var permitterte. Observasjon viste seg derimot, ifølge advokaten, ikke å gi politiet særlige bevis for straffbare forhold. Dette kan skyldes at aktiviteten som foregikk faktisk var legitim, eller at observasjonsobjektene hadde fått mistanke om at de ble observert. Det er den ansatte selv som melder inn hvilke dager man har jobbet. Det antas

derfor at arbeidstaker og arbeidsgiver må samarbeide om misbruket i disse tilfellene. Siden slike tilfeller er svært vanskelig å avdekke vil det kunne være store mørketall på dette området. Samtalen ble så vinklet inn på mulige løsninger på utfordringen. Politiadvokaten kunne tenke seg en app eller annen digital løsning, der den ansatte må registrere at han skal på jobb på forhånd, eller før arbeidsdagen begynner. Slik at hvis politiet kommer på uanmeldt besøk, vil man kunne sjekke at alle som var til stede hadde registrert seg inn.

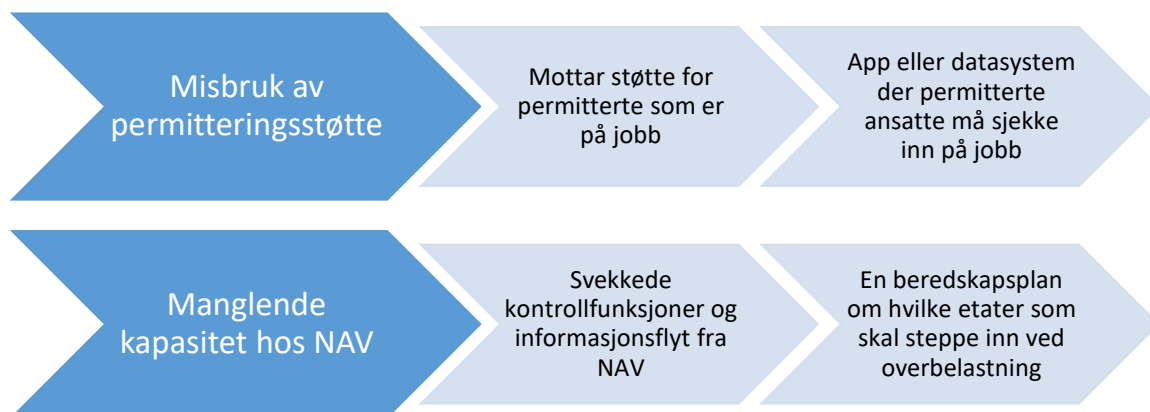
Et annet interessant tema en av informantene fortalte om, var en problematikk som lå hos NAV. NAV har ifølge kilden en egen avdeling som fungerer som deres eget kontrollorgan. Denne skal fungere som en kontrollmekanisme for vedtakene som gjøres. På grunn av kapasitetsmangel ble (i det aktuelle distriktet) personer fra kontrollorganet satt til å behandle søknader. Dermed ble kontrollfunksjonen betydelig svekket, fordi disse da måtte kontrollere sitt eget arbeid. Politiet strevde også med å få informasjon fra NAV i denne perioden. De fikk ikke tak i informasjon om saker de etterforsket eller hadde fått tips om, fordi kapasiteten til NAV var sprengt. Jeg har ikke funnet tilgjengelig informasjon om hvordan dette var i de andre distriktene i landet, men det er sannsynlig at de strevde med mye av den samme problematikken med kapasitetsmangel. Dette er ikke unaturlig da det nesten over natta ble en svært stor økning i antall søknader og saker som NAV måtte behandle. Dette kan ha ført til at saker ikke fikk den oppmerksomheten som de ellers ville og burde fått, og at mange saker ikke har kommet frem i lyset på grunn av dette.

6.4 Diskusjon av funn fra samtalene

Et av de viktigste funnene fra samtalematerialet er at noen typer misbruk er svært vanskelig for politiet å etterkontrollere og avdekke. Det var mulig å melde inn at man hadde permitterte ansatte, uten at dette var en realitet. Aktører kunne i praksis gjøre dette uten særlig stor risiko for å bli avslørt. På grunn av ordningen med avregning mot opplysninger gitt av arbeidstaker i ettertid, var det nærmest umulig for politiet å avdekke misbruk. Dette resulterer i økt motiv og mulighet for aktørene, da oppdagelsesrisikoen er lav og vinningsmulighetene høye. En mulig praktisk løsning på dette kan være (som den ene informanten foreslo) å utvikle en applikasjon eller et datasystem der de delvis permitterte ansatte må registrere seg inn på jobb før arbeidsdagen begynner.

Et annet viktig funn fra samtalene er at NAV sin kontrollfunksjon ble svekket i en meget kritisk fase. Overfylt kapasitet hos NAV førte i tillegg til dårligere informasjonsflyt mellom NAV og politiet. Dette har trolig ført til at saker som ellers hadde blitt fulgt opp og oppklart, forble uoppklarte. Disse funnene tyder på at det er snakk om et vesentlig antall saker som enten ikke ble oppdaget i kontrollorganet eller forble uoppklarte hos politiet grunnet manglende informasjon fra NAV. En løsning på disse problemene kan være å ha etater med kompetanse til å steppe inn i saksbehandlingen hos NAV ved krisesituasjoner. En god beredskapsplan der man avklarer hvilke etater som raskt kan settes inn for å avlaste NAV dersom en krisesituasjon skulle oppstå, ville vært nyttig. Dette funnet kan ses i sammenheng med lignende funn i en Australsk rapport fra 2021, som påpeker viktigheten av planer for fremtidige pandemier og økonomiske kriser (Levi & Smith, 2021). Også problemet med kapasitet i NAV og svekkede etterkontroller gjør at motiv og mulighet for misbruk øker hos aktørene.

Følgende figur viser mulige løsninger på utfordringene:

Figur 10, Praktisk tilnærming fra samtalene

6.5 Funn fra artiklene

I de innsamlede artiklene fra media og academia ble mange sider av støtteordningene belyst. Blant de mest interessante funnene var ulike kjennetegn ved de som måtte betale tilbake pengene de hadde fått i støtte. E24 skrev i 2020 at dette blant annet var selskaper som var nedstengt av andre årsaker enn pandemien, som for eksempel oppussing (Hopland & Fraser, 2020). Uklarheter om hvem som påla bedriften å stenge, kommunen eller staten, ble også oppgitt å være en hyppig årsak. Avvik mellom opplysningene bedriftene hadde oppgitt i søknaden og andre innleverte rapporteringer ble oppgitt som årsak. Det ble også nevnt at nystiftede selskaper i 2020 hadde oppgitt faste uunngåelige kostnader i 2019 (Hopland & Fraser, 2020). Dette viser at misbruket i svært forskjellig grad har vært forsettlig. Det kan forstås at det oppstår forvirring når den avgjørende forskjellen er om selskapet har blitt pålagt nedstenging av kommunen eller av staten. Mange har trolig ikke forstått at det var en forskjell. Dette viser seg som en tydelig svakhet i det tidlige regelverket. På en annen side er det vanskelig å unnskyldte dem som har oppgitt kostnader for 2019, der selskapet ikke eksisterte før i 2020. Samtidig har jeg fått opplysninger fra en statsautorisert revisor om at selskaper som hadde gjennomført formelle omorganiseringer i denne perioden, og fått nytt organisasjonsnummer er blitt nektet støtte, selv om driften var helt lik og kontinuerlig.

Artiklene viste også at mange politikere og høyt profilerte i næringslivet uttalte seg om støtteordningene. Skattedirektør Hans C. Holdte sa i 2020 at Skatteetaten kom til å bruke mye krefter og ressurser på å etterkontrollere tilskuddene (Hopland & Fraser, 2020). Samtidig sa han at det ikke var noen spesielle utfordringer som gjorde det vanskelig for dem å utføre kontroller. Det kan hende dette stemte på tidspunktet uttalelsen ble publisert. Vi kan imidlertid se av både informasjonen fra telefonsamtalene (kapittel 6.4), og statistikken for henlagte saker grunnet bevisets stilling (kapittel 6.7.1), at ikke dette var tilfelle særlig lenge. Man kunne også se at mediene og politikerne trakk fram offentliggjøringen av listene over hvilke selskaper som hadde fått støtte, som et kontrolltiltak. Dette er et tiltak som henger godt sammen med den tillitsbaserte modellen ordningene ble opprettet i tråd med, fordi tillitt og åpenhet er nært knyttet (Eriksen & Ikdahl, 2020).

NHO beskrev ordningene som en tillitserklæring til selskapene (Byggeindustrien, 2020). SV, Rødt og LO gikk ut og advarte om at selskaper kunne misbruke ordningene. Også Arbeiderpartiet støttet denne advarselen (Hopland & Fraser, 2020). Vi kan tydelig se av dommene fra kapittel 6.1 at advarselen ikke var ubegrunnet. Sylvi Listhaug fra FRP skrev

også i en epost til Klassekampen at det må utføres etterkontroller for å kunne se om noen har forsøkt å utnytte systemet, og at det må slås hardt ned på de som gjør dette (Skårderud & Titland, 2020). Arbeiderpartiets Hadia Tajik varslet i 2021 full granskning av koronastøtten dersom Arbeiderpartiet kom i regjering. Tidligere finansminister Jan Tore Sanner gikk da ut med et svar til Tajik og mente bedriftene hadde vist seg tillitten verdig. Han pekte også på jobben Riksrevisjonen og Koronakommisjonen alt hadde gjort (Sagmoen, I et.al. 2021). Disse presenteres lengre ned i kapittel 6.6. Arbeiderpartiet kom i regjering i oktober 2021, og en slik granskning som Tajik omtalte er etter det jeg kan se ikke gjennomført etter at AP kom i regjering. Politikere fra blå ytterkant til rød ytterkant, samt representanter fra både Skatteetaten og NHO har dermed gått ut og sagt at her er det fare for ran av fellesskapet. Likevel bærer mange av sakene som er etterforsket preg av å være mer eller mindre tilfeldig utplukkede saker, som har blitt valgt ut til manuell kontroll i et hav av automatisk behandlede søknader.

Noen medier la også frem sin bekymring for at fellesskapets midler kom til å havne hos rike eiendomseiere. Dette var fordi husleie ble tatt med som «faste uunngåelige kostnader» som bedrifter kunne søke støtte for å dekke (Skårderud & Titland, 2020). I tillegg diskuterte mange om overskuddstall og utbytteutdelinger var egnede kriterier for å bestemme hvem som skulle pålegges tilbakebetaling av midler. Disse artiklene problematiserte at selskapene får uegnede incentiver til å holde lønnsomhet og overskudd nede. Man ønsket tross alt næringslivet skulle forsøke det de kunne for å holde norsk økonomi oppe.

Medier skrev allerede i 2020 at Økokrim kommer til å etterforske saker knyttet til koronastøtteordningene i årevis. De mente at de over 50 sakene som politiet på daværende tidspunkt etterforsket bare var toppen på isfjellet (NTB, 2020). De skrev også at Økokrim anslo at ca. 60% av sakene relaterte seg til lønnsstøtteordningen, noe som stemmer godt med mine funn fra dommene. Økokrim beskrev også at en del av problemet er at pengene gikk så raskt ut, at hastverket har ført til et umodent kontrollapparat. Dette stemmer godt med data fra samtalen (kapittel 6.4).

I etterkant av publiseringen av regnskapstall for 2020 skrev media mange artikler om selskaper som hadde store overskudd og utbytter tross pandemien, som hadde mottatt støtte. Dette ble av enkelte oppfattet som umoralsk, og noen selskaper valgte å frivillig tilbakebetale hele eller deler av støtten de hadde mottatt. Blant disse var Solberg Bil og bilkonsernet Birger N. Haug. Pengene kunne betales tilbake da bilbransjen opplevde et oppsving mot slutten av

2020. Media trakk også frem aktører som bevisst hadde latt bære å søke om støtte, selv om de var kvalifiserte. De mente de ikke trengte støtten. Blant disse var Kid Interiør AS og Bertil O. Steen konsernet (Hopland, 2020).

Avisen E24 har gjennomført en studie av selskaper som har mottatt støtte, og analysert denne støtten mot selskapenes rapporterte regnskapstall for samme periode. De kunne avsløre at halvparten av de selskapene som mottok støtte i 2020 hadde et bedre resultat for 2020 enn de hadde for 2019, altså før de ble berørt av pandemien. E24 hevder også at ca. 30% av koronastøtten kunne blitt tilbakebetalt uten at noen av selskapene hadde endt med underskudd i 2020 (Fraser et.al. 2021). Eksempelvis beskrev de at selskapet Scandic Hotels AS, som endte med 170,3 millioner i årsresultat, hadde mottatt rundt 18.6 millioner i støtte. E24 har i dette prosjektet estimert at så mye som 3,12 av de 10,32 milliardene som har blitt utbetalt kunne vært tilbakebetalt uten negative årsresultater. De trekker også frem selskapet Onepark AS, som leverte tidenes resultat i 2020, på 32,7 millioner der 26,7 av dem var støtte. Vi vet dermed at selskaper som slett ikke hadde trengt støtte, har fått store summer fra statskassen som rent overskudd. Kanskje var intensjonen å favne bredt, men dette utfallet har trolig ikke vært myndighetenes intensjon.

Bladet Fri Fagbevegelse trekker i en artikkel frem at koronastøtten går til utbytter for eierne i oljeselskaper (NTB, 2021). Tidligere finansminister Jan Tore Sanner uttaler i den sammenheng at det er uakseptabelt at koronastøtte går til eiere som utbytte, men sier samtidig at han ikke vil utforme noe forbud mot slikt utbytte. Det er altså vanskelig å oppfatte hva politikerne står for når det gjelder utbytteproblematikken. Vi så under kontekstkapitlet, kapittel 3, at det er forsøkt å sette noen utbytterammer for enkelte ordninger, men at disse er uklare og kun dekker en del av ordningene.

Det finnes også saker som trekker frem selskaper som kun har fått noen kroner i støtte. Mental Helse Andøy står frem i NRK og forteller at de har fått 11 kroner i støtte for begrensede arrangementer, og kritiserer ordningene. De påpeker at ressursbruken med søknadsbehandling og utbetaling nok går i underskudd, sammenlignet med de 11 kronene som ble utbetalt. Også eksempler som Forsvarets Seniorforbund avd. Vesterålen med 5 kroner og Lødingen Jeger og fiskeforening med 24 kroner trekkes frem (Guttormsen, 2022).

SNF-forsker Ole-Andreas Elvik Næss har i DN skrevet en kronikk om hans syn på støtteordningene. Denne ble skrevet i sammenheng med at støtteordninger for strømkrisen

som oppsto i 2022 skulle utformes. Næss er kritisk til slike støtteordninger. Han mener disse gjør at staten må ta risikoen i dårlige tider, mens bedriftseierne sitter igjen med overskuddet i gode tider. Han påpeker at markedet styres av tilbuds- og etterspørselskonjunkturer, og at bedriftseierne får kompensasjon for dårlige tider i form av overskudd i gode tider. Han påpeker også at regnskapstall kan flyttes og omfordeles relativt lett for å kvalifisere til ulike støtteordninger. For eksempel kan over- og underskudd flyttes rundt på ulike måneder i året basert på ulike regnskapsestimater og skjønnsbaserte regnskapsregler (Næss, 2022).

Flere artikler problematiserte i tillegg endringene i antall konkurser for koronaperioden. SSBs tall viser at det var hele 20% færre konkurser i koronaåret 2020 enn i 2019 (SSB, 2021), og enda færre konkurser i 2021 (Fondevik, 2022). Det betyr trolig at selskaper som uavhengig av pandemien ville gått konkurs i 2020 har blitt reddet av ordningene.

6.6 Diskusjon av funn fra artiklene

Funnene fra artiklene i datamaterialet forteller oss at det har vært vanskelig for bedrifter å forstå deler av regelverkene. Enkelte har også falt utenfor ordningene, uten å forstå hvorfor. Dette kan bidra til misbruk av ordningene ved at selskapene opplever at det ligger feil i regelverket, i tråd med nøytraliseringsteknikken *lovfeil* (jf. kapittel 3). Uforutsigbare endringer og forskjeller mellom ordningene har også ført til at regelverket kan oppleves vanskelig å forstå. Noen ordninger kom med utbyttebegrensninger, andre uten. Noen måtte bekreftes av revisor eller regnskapsfører, andre måtte ikke. Slike ulikheter skaper hull i systemene, forvirring hos søkerne, og muligheter for bedragerne. Reguleringene ga med andre ord en mulighet for å rasjonalisere misbruk ved at de enten ble oppfattet som vanskelige å forstå, eller at det lå urimelige feil i regelverkene som gjorde at man burde få kompensasjon selv om man ikke tilfredsstilte de satte kravene.

Funnene viser også at mange aktører i det offentlige har advart mot at ordningene kan føre til ran av fellesskapet. Det påpekes at det er stor fare for misbruk og at det må brukes store ressurser på etterkontroller. Arbeiderpartiet lovet også full granskning hvis de kom i regjering, men foreløpig kan man ikke se at dette er blitt gjort. Det oppfattes som underlig at den tidligere skattedirektøren (senere NAV-sjef) gikk ut og sa at det ikke er vanskelig å

etterkontrollere slike forhold allerede tidlig i pandemien, når det viser seg at det til dels er store utfordringer knyttet til dette.

Et annet viktig funn er at hastverket har ført til et umodent kontrollapparat. Dette støttes av funn fra flere deler av datagrunnlaget. Dette tyder på at myndighetene ikke hadde oversikt over alle konsekvensene av reguleringene da de ble vedtatt, i tråd med teorien om begrenset rasjonalitet.

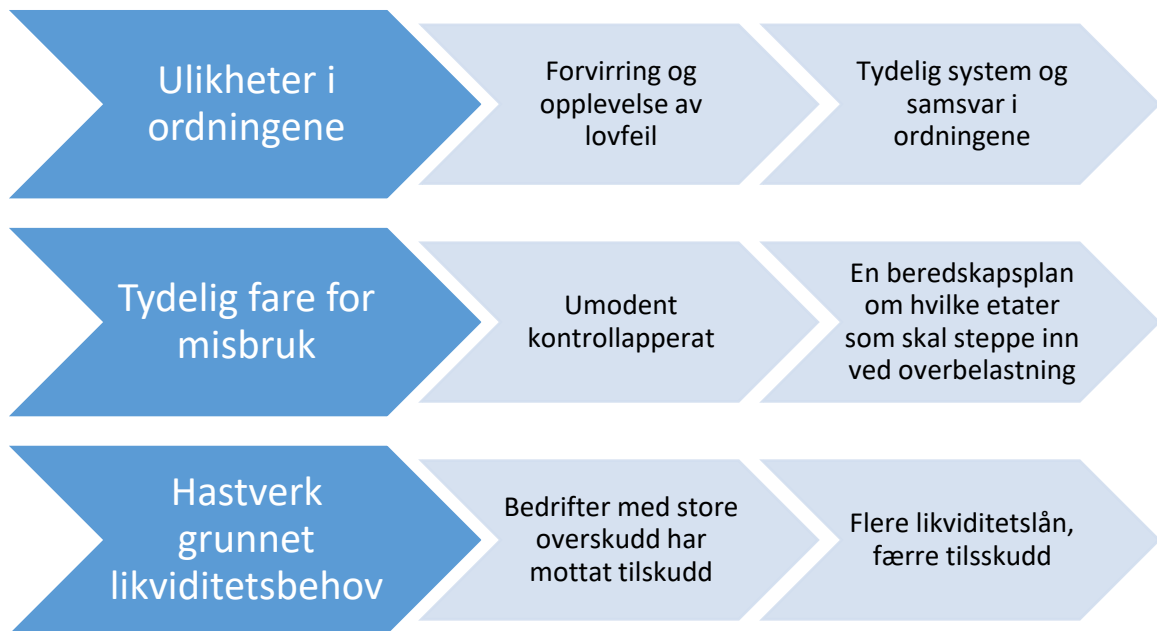
Videre er det urovekkende at halvparten av selskapene som fikk støtte i 2020 endte med bedre resultat i 2020, enn i året før pandemiens utbrudd 2019. Som SNF-forsker Næss påpeker styres næringslivet av tilbuds og etterspørsels-konjunkturer, og i et år med usedvanlig lav etterspørsel er det unaturlig at bedriftseierne skal sitte igjen med høyere inntjening. At staten har finansiert store deler av disse overskuddene viser at ordningene ikke har truffet i henhold til intensjonen, dette støtter også antakelsen om at myndighetene ikke har hatt oversikt over disse konsekvensene ved sin regulering.

E24s beregninger viser at 3,12 milliarder kunne vært tilbakebetalt uten at selskapene hadde endt med underskudd. Et av formålene med ordningene var å sikre likviditet, derfor var det viktig at pengene raskt ble sendt ut til bedriftene. Dette behovet kan ikke leses direkte av årsregnskapet og kan trekkes frem som argument for at ordningene har fungert etter formål. Tilskudd er likevel ikke en egnet ordning dersom det er likviditeten og ikke lønnsomheten som utgjør problemet. Denne delen kunne derfor vært løst ved større bruk av statsgaranterte lån og mindre bruk av tilskuddsordninger. En mulig løsning kunne vært å gi likviditetslån med mulighet for konvertering til tilskudd ved behov.

Det kan også stilles spørsmål ved ressursbruken hos forvalterne av ordningene da man ser at virksomheter har fått utbetalt 11 kroner, 5 kroner eller 24 kroner i støtte.

I tråd med Næss sine uttalelser om etterspørselskonjunkturer er det svært unaturlig at antall konkurser i 2020 skal gå kraftig ned, sammenlignet med året før. Dette betyr trolig at støtteordningene har reddet selskaper som ellers hadde gått konkurs, og som ikke var levedyktige i utgangspunktet. Man kan da stille seg spørsmålet om dette er en positiv virkning.

Følgende figur for mulige tiltak er satt opp i tråd med disse funnene:

Figur 11, Praktisk tilnærming fra artiklene

6.7 Funn fra rapportene

6.7.1 STRASAK-rapportene og statistikk fra politiet

I politiets årlige rapporter om anmeldt kriminalitet, STRASAK rapportene, for 2020 og 2021 finnes det noe statistikk på anmeldelser og saker hos politiet tilknyttet Covid-19 pandemien. I rapporten for 2020 skriver de at det er registrert 891 straffesaker som er direkte knyttet til koronapandemien. For å kunne skille ut disse sakene må politiet positivt skrive at de har tilknytning til pandemien i saksbeskrivelsen. Det kan derfor være saker som ikke kommer med i statistikken. Av de 891 sakene i 2020 gjelder flerparten brudd på smittevernregler, karantenebestemmelser ol., men de oppgir også at det er registrert 86 bedragerisaker. Dette sier noe om omfanget av bedrageriene (Politidirektoratet, 2021).

Det er illevarslende at det totale antallet anmeldelser tilknyttet pandemien i 2021 steg til 3000 saker, der rundt 180 saker gjaldt samlekategorien: *bedragerier, bevisst smitteoverføring, trusler og hensynsløs adferd* (Politidirektoratet, 2022).

Jeg har også fått noe statistikk fra enkelte av politidistriktene. Et av distriktene oppga at de hadde hatt fire saker som gjaldt covid-bedragerier. To av dem gjaldt lønnskompensasjon og er uopplarte (en av dem er henlagt grunnet bevisets stilling). Én gjaldt kompensasjonsordningen, denne ble også henlagt grunnet bevisets stilling. Den siste gjaldt statsgarantert lån og har teksten: intet straffbart forhold bevist. Dette er noe vi kjenner igjen fra de andre datagrunnlagene. Av disse fire sakene kun en sak ansett som oppklart. Noe som kan gi oss et hint om omfanget av uopplarte saker.

6.7.2 Tematilsyn

3. mai 2022 publiserte Finanstilsynet sin rapport fra deres tematilsyn på regnskapsførere og revisorers arbeid med bekreftelser av koronakompensasjonssøknader. Det er viktig å spesifisere at tilsynet kun gjelder to av kompensasjonsordningene for omsetningsfall og faste uunngåelige kostnader, Kompensasjonsordning 2 og 3. Tematilsynet gjelder ikke for andre ordninger som lønnsstøtteordningen etc. Finanstilsynet har i tematilsynet kontrollert revisorene og regnskapsførernes dokumenterte kontrollhandlinger, i sammenheng med bekreftelsene som er avgitt. Finanstilsynet skriver i sin konklusjon at pliktige kontrollhandlinger i stor grad er blitt gjennomført, men at de har funnet enkelte avvik. Der regnskapsførere har bekreftet søknaden manglet man dokumentasjon for 16% av kontrollhandlingene. For bekreftelsene gitt av revisorer manglet dokumentasjon for 15%. Dette betyr ikke nødvendigvis at selskapene ikke var berettiget til kompensasjon eller at de har fått feil beløp utbetalt, men at revisor eller regnskapsfører ikke kan dokumentere at de har gjort alle de pålagte kontrollhandlingene. Finanstilsynet kontrollerte totalt 122 bekreftelser i sitt tematilsyn (Finanstilsynet, 2022). Disse funnene viser for det første at det ikke er noen markant forskjell på kvaliteten til arbeidet utført av regnskapsførere sammenlignet med revisorer. Jevnt over foreligger det mangler for nesten hver 6. kontrollhandling. Selv om Finanstilsynet mener revisorene og regnskapsførerne jevnt over har gjort en god jobb, kan store summer være feilutbetalt dersom det faktisk foreligger feil i mange av de 15-16 prosentene som ikke er godt nok kontrollert.

6.7.3 Riksrevisjonens rapporter

Riksrevisjonen har utarbeidet to relevante rapporter. Disse gransker NAVs forvaltning under pandemien. Den ene, *Riksrevisjonens undersøkelse av bevilgninger til Arbeids- og velferdsetatens tiltak under koronapandemien* (Riksrevisjonen, 2021), konkluderer med at NAV i stor grad har lyktes med å levere økonomiske tiltak som raskt kom på plass. Faktisk så raskt at for de fleste ordningene kom regeltilpasninger og dataløsninger på plass innen to til tre uker. Et unntak er for dagpenger til permitterte og arbeidsledige, der en gammel dataløsning ble benyttet. Der oppsto det lange køer og folk fikk ikke dagpengene raskt nok utbetalt, noe som gav utfordringer tidlig i pandemien. NAV etablerte da en løsning der man kunne få utbetalt forskudd på dagpenger mens man ventet på behandling av søknad. Denne ordningen ble satt i gang i mars, og i november hadde NAV kommet gjennom «dagpengekøen».

Arbeidsgivere skulle som avlastning for pandemiens påkjenninger bli fritatt for lønnsplikten etter to dager i forbindelse med permitteringer. Riksrevisjonens funn viser at det tok tid å få på plass en fungerende løsning for dette.

Det mest urovekkende hos Riksrevisjonens funn var likevel at NAV ikke hadde etablert tilstrekkelige kontroller for å forebygge feilutbetalinger eller avdekke misbruk av ordningene. Kun et begrenset antall kontroller ble bygget inn i dataløsningene. Det var for eksempel mulig å søke (og få innvilget) utbetalinger via flere av dataløsningene samtidig, selv om flere av ytelsene ikke var tillatt å kombinere. Siden systemene manglet kontroller for å avdekke dette, var eneste mulighet for å avdekke dette at søknaden bli plukket ut til manuell kontroll. På tidspunktet Riksrevisjonen publiserte denne første rapporten var det heller ikke kommet på plass systematiske etterkontroller for å avdekke misbruk og feilutbetalinger. Dette var på grunn av den sprenge kapasiteten hos NAV. Riksrevisjonen påpekte at etaten skal rapportere om oppfølging av svindel og feilutbetalinger i sin rapportering for 2021. På publiseringstidspunktet skrev Riksrevisjonen at 33 personer eller bedrifter så langt var anmeldt for svindel på for sammen 29 millioner kroner fra lønnskompensasjonsordningen. Videre i Riksrevisjonens rapport anbefaler de at NAV etablerer tilstrekkelige etterkontroller for å avdekke feilutbetalinger og misbruk av koronaordningene.

I NAVs årsrapport for 2021, publisert i mars i 2022 (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2022 s. 58) skriver NAV blant annet at i kontrollene som er blitt gjennomført siden mars

2020, er rundt 600 personnumre konstatert benyttet til svindel av ca. 40 aktører, som nå er sperret mot flere utbetalinger. Total mengde anmeldelser omfatter nært 43,7 millioner kroner. Det er interessant at NAV i årsrapporten oppgir at gjennomsnittsbeløpet for anmeldte svindelsaker knyttet til koronaytelser er mye høyere enn for ordinær trygdesvindel, faktisk så mye som 759 000,- mot 164 000,- (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2022 s. 58). Noe av grunnen til dette mener NAV er at utbetalingene fra lønnskompensasjonsordningen omfatter refusjon for flere ansatte. Tallene sier noe om hvorfor etterkontrollene av koronaordningene bør utformes til å dekke langt mer enn det som har vært nødvendig for normalsituasjonens trygdesvindel.

Riksrevisjonens andre relevante rapport heter: *Revisjonsrapport for 2021 om Navs kontroll med koronarelaterte ytelser* (Riksrevisjonen, 2022). Riksrevisjonen har der avdekket at NAVs etterkontroll av koronarelaterte ytelser er kritikkverdig, og mener at NAV kun i begrenset grad har utført etterkontroller. De konkluderer med at omfanget av mulige feilutbetalinger er stort. De peker også på at mange av sakene foreldes i løpet av 2023, om man ikke gjennomfører etterkontroller raskt. Riksrevisjonen påpeker også at NAV kun har igangsatt etterkontroller av mulige feilutbetalingssaker som relaterer seg til enkelte av ordningene. Riksrevisjonen anbefaler videre at departementet vurderer omfanget av de gjenstående etterkontrollene, særlig fordi et betydelig antall feilutbetalingssaker snart vil foreldes. I tillegg anbefaler de at departementet følger opp moderniseringen av IKT-systemenes innebygde kontroller, som etter Riksrevisjonens syn ikke gir god nok systemstøtte for kontrollarbeidet.

Vi ser av Riksrevisjonens funn i disse to rapportene at arbeidet med etterkontroller av koronastøtteordningene ikke har vært godt nok. Rapportene bekrefter antakelsen om at de tillitsbaserte ordningene trolig har ført til feilutbetalinger av store beløper.

6.7.4 Koronakommisjonen

Koronakommisjonen er en uavhengig kommisjon som ble satt ned av regjeringen Solberg i april 2020. De har utarbeidet to rapporter om myndighetenes håndtering av pandemien. Rapportene inneholder ikke veldig mye relevant informasjon om håndteringen av støtteordningene, men inneholder interessant informasjon om de økonomiske konsekvensene av pandemien, og hvordan støtteordningene har bidratt til å holde norsk økonomi oppe. De

kunne slå fast at fallet i verdiskaping i Norge har vært ganske likt Sverige og Danmarks, og at pandemien har ført til det kraftigste tilbakeslaget i norsk økonomi siden andre verdenskrig. De slår også fast at kostnaden ved pandemien hadde vært mye høyere dersom myndighetene ikke hadde vært raske med å sette inn inngripende smittevernstiltak. Samtidig konkluderer Koronakommisjonen med at de økonomiske mottiltakene har bidratt til å dempe inntektstapet for både bedriftene og deres ansatte (Koronakommisjonen, 2021, s. 426). I den andre rapporten gjengis det at de realøkonomiske konsekvensene av pandemien for perioden 2020 til 2023 ligger på rundt 270 milliarder. Det anslås også at støtteordningene (med unntak av petroleumspakken) har dempet fallet i BNP med minst 0,6% i 2020 og 0,8% i 2021. Dette sier oss at støttetiltakene har lyktes i å begrense nedgangen i verdiskaping. Det er likevel interessant å se at til tross for til dels svært ulike smitteverntiltak og støtteordninger slår pandemien slående likt ut for de tre skandinaviske landene, fra et økonomisk perspektiv (Koronakommisjonen, 2022, s. 434).

6.8 Diskusjon av funn fra rapportene

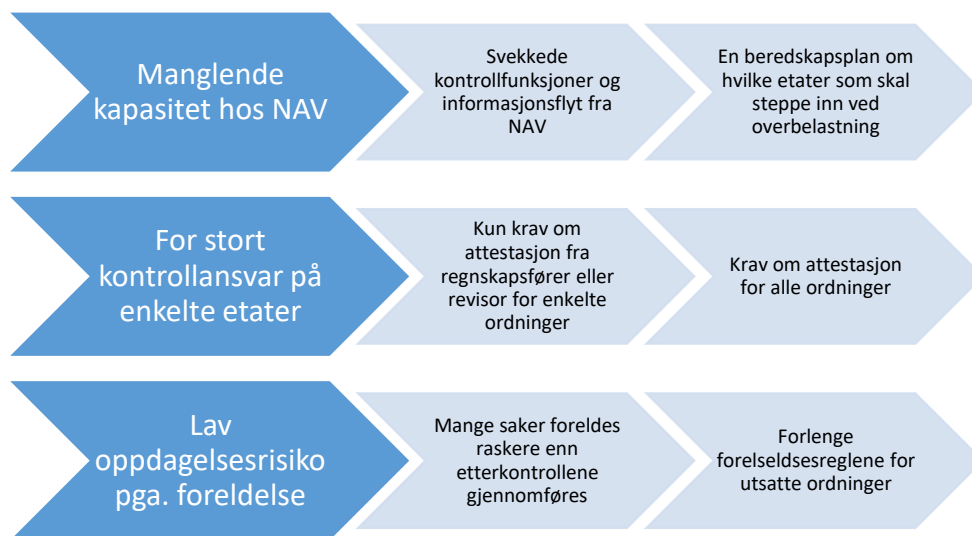
Funn fra rapportene viser at det finnes langt flere anmeldte bedragerisaker knyttet til ordningene enn oppklarte saker. Det er fattet mistanke om bedrageri i mange flere saker enn de politiet har klart å oppklare. Dette kan ses i sammenheng med informasjonen fra en av politiadvokatene. Han oppga at kapasitetsproblemer hos NAV gjorde at politiet mistet tilgang til viktig informasjon i flere saker. Funnene viser også at mulighetene og vinningsmotivene for misbruk har vært høye. Dette er også urovekkende sett i sammenheng med at gjennomsnittsbeløpene for koronabedrageriene er 4,6 ganger så høye som for andre trygdebedragerier. Dette foreller oss at mer omfattende kontrolltiltak må settes i gang for å få oppdagelsesrisiko til å utligne de potensielle vinningsmulighetene.

Rapportene viser også at det, for noen av ordningene som måtte attesteres av regnskapsfører eller revisor, foreligger mangler i kontrolldokumentasjonen for rundt 15-16% av kontrollhandlingene. Dersom det skulle være feil i flere av disse søknadene kan de likevel ha kommet gjennom kontrollfunksjonen. Dette øker vinningsmotivene og mulighetene samtidig som det reduserer oppdagelsesrisiko. Rapporten fra Finanstilsynet viser også at revisor og regnskapsfører har gjort en god kontrolljobb for 85% av søknadene de har attestert, men vi vet at det ikke var alle ordningene som krevde en slik attestasjon. På grunn av sprengt

kapasitet hos NAV, som skulle ha en kontrollfunksjon, peker mine funn mot at alle støtteordningene burde hatt krav om attestasjon fra en ekstern part. En slik attestasjon kan redusere mulighet og motiv ved å øke oppdagelsesrisiko.

Rapportene støtter antakelsen om at det er snakk om et umodent kontrollapparat hos NAV. Dette stemmer godt med informasjonen vi har fra samtalematerialet. Som nevnt i kapittel 6.6 bør man i tråd med mine funn ha en beredskapsplan som klargjør hvilke etater som skal ha kompetanse og ressurser til å steppe inn og bistå NAV ved slike situasjoner. Riksrevisjonen stadfester at NAV i svært begrenset grad har gjennomført etterkontroller. Sett i sammenheng med korte foreldelsesfrister er dette svært alvorlig. Dette gjør oppdagelsesrisikoen så lav at useriøse aktører med stor fordel kan utnytte ordningene, uten å ta særlig stor risiko. Sett sammen med de økte mulighetene for rasjonalisering (grunnet blant annet dissonans mellom ordningene) gir dette stor fare for misligheter.

Figur for mulige tiltak:

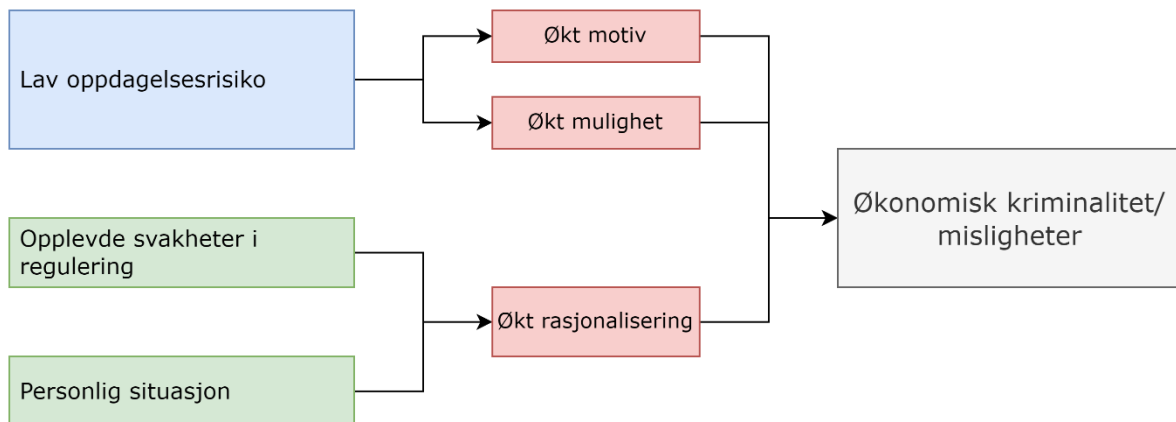
Figur 12, Praktisk tilnærming fra rapportene

7 Konklusjon

Denne studiens funn peker mot at tillitten de tillittsbaserte støtteordningene bygger på ikke kan tas for gitt, og at man bør stille spørsmål til om tillittsbaserte ordninger er passende for det moderne samfunnet. Studien gir støtte til mislighetstriangelet og teorien om begrenset rasjonalitet. Den viser at dersom aktører får høy grad av mulighet til å begå misligheter, vinningsmotivet ikke begrenses av høy oppdagelsesrisiko og forhold i regelverket eller hos individet ligger til rette for rasjonalisering av misligheter, vil misligheter begås. Funnene viser at aktørene hadde stor mulighet til å misbruke krisestøtteordningene. De hadde i tillegg store vinningsmotiver da det var mulig å få utbetalt store summer fra ordningene.

Oppdagelsesrisikoen var grunnet et umodent kontrollapparat og få igangsatte etterkontroller svært lav. Dette økte vinningsmotivet og mulighetene ytterligere. Studien viser også at ordningenes mangler, som ulikheter i utforming og uklarheter i regelverket, la til rette for rasjonalisering hos aktørene. Dette, sammen med individenes personlige situasjoner, gjorde at rasjonalisering og nøytraliseringsteknikker som *lovfeil* og *lojalitet* (jf. kapittel 4.2) utgjorde sentrale faktorer i utførelsen av mislighetene. Flere av nøytraliseringsteknikkene som ble brukt lå utenfor myndighetenes umiddelbare kontroll, og knyttet seg til aktørenes personlige situasjoner. Fordi myndighetene har begrenset mulighet til å redusere disse rasjonaliseringsmulighetene, må det sørges for minst mulig grobunn for de rasjonaliseringsmulighetene som kan kontrolleres. Dette vil primært være tilstedeværelse av oppfattede *lovfeil* og forvirring. Siden det fremdeles vil være store muligheter for rasjonalisering av misbruk også ved bortfall av disse, vil det være helt avgjørende å redusere motiv og mulighet. Dette bør i tråd med denne studiens funn gjøres ved å øke oppdagelsesrisiko ved å redusere den praktiske muligheten. Flere kontrollmekanismer og etterkontroller, samt mindre grad av tillittsbasert automatisert behandling av søknader kan være en del av løsningen. Dette vil gjøre det mindre økonomisk rasjonelt og mulig for aktører å gjennomføre misbruk, og dermed senke mislighetsrisikoen.

Studiens viktigste funn er oppsummert i følgende figur:

Figur 13, Hovedfunn

Svaret på problemstillingen «*Hvor gikk det galt, og hvordan kan vi unngå misbruk av økonomiske krisetiltak?*»:

Studien viser at det gikk galt fordi vinningsmotivene var uforholdsmessig høye, da de ikke ble begrenset av oppdagelsesrisiko, samt at mulighetene for å begå misligheter sto for åpne. Dette la, i kombinasjon med individenes nøytraliserings teknikker, og at myndighetene i noe grad bidro til å lette rasjonaliseringen for aktørene, til rette for at aktører relativt fritt kunne forsyne seg av fellesskapets midler. Noe som økte sannsynligheten for at det ble vurdert som for økonomisk rasjonelt å avstå fra mislighetene. Ordningene traff også skjevt ved at flere milliarder ble betalt ut til aktører som ikke trengte pengene for å overleve pandemien. Store beløper av fellesskapets midler gikk til overskudd for bedriftseiere, og bedrifter som i en normalsituasjon ikke ville vært levedyktige mottok støtte. Funnene i studien tyder på at dette skyldes at myndighetene ikke hadde oversikt over konsekvensene av reguleringen de vedtok.

8 Forslag til videre forskning

Denne studien har ikke sett på de politiske prosessene rundt utforming av krisestøtteordninger, men etterlater dette til videre forskning. Det ville vært interessant å se hvilke prosesser på den samfunnspolitiske siden som påvirker utformingen og resultatet av slike ordninger. En interessant vinkling ville også vært å se på lobbyvirksomhetens innvirkning på disse prosessene.

Det vil også kunne være et tema for videre forskning å forsøke å kvantifisere mørketallene for økonomisk kriminalitet knyttet til disse ordningene. Denne studien har som nevnt ikke sett nærmere på de mange tilbakebetalingssakene, der selskaper har fått utbetalt feil beløp i kompensasjon. Det ville vært nyttig med forskning også på disse sakene, for å kunne sammenligne med de sakene som er undersøkt i denne studien.

I tillegg ville det vært nyttig med videre forskning på hvordan støtteordninger bør håndteres og utformes for å sikre en rettferdig og rettidig støttestfordeling.

Litteraturliste

- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (2018). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research* (Third ed.). Los Angeles, California: SAGE.
- Arbeids- og velferdsdirektoratet. (2022). Årsrapport 2021. NAV
<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/aid/dokumenter/2022/aarsrapport-2021-nav.PDF>
- Butcher, D. (2020). FRAUD RISK IN A CRISIS. *Strategic Finance* (Montvale, N.J.), 102(5), 13–14.
- Byggeindustrien, (2020, 7. april). NHO advarer mot å misbruke kontantstøtteordningen.
<https://www.bygg.no/nho-advarer-mot-a-misbruke-kontantstotteordningen/1429722!/>
- Covid-forskriften, (2020). Forskrift om smitteverntiltak mv. ved koronautbruddet.
FOR-2020-03-27-470. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2020-03-27-470#KAPITTEL_6
- Dulcamara, P. (2022). Redefining Business to Build a Better World. *Research Technology Management*, 65(6), 18–24. <https://doi.org/10.1080/08956308.2022.2118490>
- Easterby-Smith, M., Thorpe, R., Jackson, P., & Jaspersen, L. (2018). *Management and business research* (6th ed.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Eksporfinansiering Norge. *Om lånegarantiordningen: Bankene administrerer koronaordningen*. u.å. Hentet 26.02.2023 fra <https://www.eksfin.no/no/produkter/lanegaranti/>
- Elden, J. C., Store Norske Leksikon. *Bedrageri*. 11.08.2022. Hentet 26.02.2023 fra <https://snl.no/bedrageri>

- Eriksen, C. C., Ikdahl, I. (2020, 25. november). Retten i trygdeskandalen. Åpenhet og tillit etter trygdeskandalen. <https://www.jus.uio.no/om/aktuelt/retten-i-trygdeskandalen/apenhetogtillit.html>
- Finanstilsynet, (2022, 3. mai). *Tematilsyn: Bekreftelser utført av regnskapsfører- og revisjonsselskap: Kompensasjonsordningen for næringslivet.* <https://www.Finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/nyheter/2022/bekreftelser-utfort-av-regnskapsforer--og-revisjonsselskap-om-kompensasjonsordningen-for/>
- Fondevik, H. (26. januar 2022). Færre til skifteretten i fjor. <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/konkurser/statistikk/opna-konkursar/artikler/faerre-til-skifteretten-i-fjor>
- Fraser, S. A., Ro, H. J. M., Solheimsnes, P. A., Sagmoen, I., Hopland, S., (2021, 18. november). Halvparten av bedriftene som fikk pandemi-støtte gjorde det bedre i 2020 enn året før. *E24*. <https://e24.no/naeringsliv/i/5GWdVE/halvparten-av-bedriftene-som-fikk-pandemi-stoette-gjorde-det-bedre-i-2020-enn-aaret-foer>
- Gottschalk, P. (2014). *Financial Crime and Knowledge Workers*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137387165>
- Gottschalk, P. (2015). *12 måter å rasjonalisere kriminelle handlinger på*. BI Business Review. <https://www.bi.no/forskning/business-review/articles/2015/12/12-mater-a-rasjonalisere-kriminelle-handlinger-pa/>
- Gottschalk, P. (2021). Convenience Triangle in White-Collar Crime: An Empirical Study of Prison Sentences. *Deviant Behavior*, 42(7), 886–902. <https://doi.org/10.1080/01639625.2019.1705679>
- Grapp, W. D. (1948). Adam Smith and the Economic Man. *The Journal of Political Economy*, 56(4), 315–336. <https://doi.org/10.1086/256694>

- Guttormsen, M. E., (2022, 25. juli). Mental Helse Andøy, fikk 11 kroner i koronastøtte: – Jeg føler det er en vits. *NRK*. https://www.nrk.no/nordland/jobber-med-mental-helse-i-nordland_-fikk-11-kroner-i-koronastotte-1.16043062
- Haugen, K. S., & Nygren, E. A. (2015). Virksomheter og skatteunndragelser: en analyse av Skatteetatens kontroller.
- Homer, E. M. (2020). Testing the fraud triangle: a systematic review. *Journal of Financial Crime*, 27(1), 172–187. <https://doi.org/10.1108/JFC-12-2018-0136>
- Hopland, S. & Fraser, S. (2020, 11. mai). 323 bedrifter må tilbakebetale støtte - disse fem tingene går igjen. *E24*. <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/op2BQj/323-bedrifter-maa-tilbakebetale-stoette-disse-fem-tingene-gaar-igjen?referer=https%3A%2F%2Fwww.aftenposten.no>
- Hopland, S. (2020, 23. august). Betaler tilbake kontantstøtte: – For vår del en moralsk greie. *E24*. <https://e24.no/naeringsliv/i/opdnLR/btaler-tilbake-kontantstoette-for-vaar-del-en-moralsk-greie?referer=https%3A%2F%2Fwww.aftenposten.no>
- Haaland, I., & Olden, A. (2022). Fraud concerns and support for economic relief programs. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 203, 59–66. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.08.026>
- ISA 240 (2021). *Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper*. Revisors Håndbok 2021.
- H. M. Kong Harald V, *Nyttårstalen 2019: Hans Majestet Kong Haralds tale nyttårsaften 2019*, 31.12.2019, <https://www.kongehuset.no/tale.html?tid=175233&sek=26947>
- Koronakommisjonen. (2021). Myndighetenes håndtering av koronapandemien: Rapport fra Koronakommisjonen: Dokument NOU 2021:6. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/blogs.dir/421/files/2021/04/Korona_kommisjonens_rapport_NOU.PDF

- Koronakommisjonen. (2022). Myndighetenes håndtering av koronapandemien – del 2: Rapport fra Koronakommisjonen: Dokument NOU 2022:5. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d0b61f6e1d1b40d1bb92ff9d9b60793d/no/PDFs/nou202220220005000dddPDFs.PDF>
- Levi, M., & Smith, R. G. (2021). *Fraud and its relationship to pandemics and economic crises: From Spanish flu to COVID-19*. Australian Institute of Criminology.
- Mahanti, R., & Singha, M. (2022). COVID-19, FRAUD, AND COMPLIANCE. EDPACS, 65(5), 17–26. <https://doi.org/10.1080/07366981.2022.2038897>
- Mallard, G. (2020). Bounded rationality. Agenda Publishing.
- Mossing, J. B., Ågotnes, T., Svedal, M. G., Utelivsbransjen får penger raskere på konto – aktørene krever mer. (06.01.2022) NRK. <https://www.nrk.no/vestland/dette-mener-naeringsministeren-skal-redde-utelivet-fra-konkurs--bedrifter-far-pengene-raskere-1.15799086>
- NAV. (26. april 2019) *Trygdesvindel*.
<https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/samarbeid/arbeidslivskriminalitet-og-trygdesvindel/trygdesvindel>
- NRK. (2020). Sånn er Norge: 6 *Tillitt*. [Episode i dokumentarserie]. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/harald-eia-presenterer-saann-er-norge/sesong/1/episode/6/avspiller>
- NTB, (2020, 10. oktober). Økokrim kommer til å etterforske coronasvindel i årevis. *E24*.
<https://e24.no/norsk-oekonomi/i/rgAm83/oekokrim-kommer-til-aa-etterforske-coronasvindel-i-aarevis>
- NTB, (2021, 3. februar). Gir utbytte til tross for korona-støtte: Sanner avviser utbytteforbud. *Fri Fagbevegelse*. <https://frifagbevegelse.no/nyheter/sanner-avviser-utbytteforbud-6.158.765319.f39c23f02d>

NTB, (2023, 8. mai). Økokrims årsrapport viser klar økning i antall bedragerier. E24.
<https://e24.no/naeringsliv/i/MoqPp0/oekokrims-aarsrapport-viser-klar-oekning-i-antall-bedragerier?referer=https%3A%2F%2Fwww.aftenposten.no>

Næss, O. E., (2022, 6. august). Innlegg: Koronastøtten viser hvor ille det kan gå med strømstøtte til bedriftene. DN.
<https://www.dn.no/innlegg/stromstotte/stromkrisen/store-regjeringen/innlegg-koronastotten-viser-hvor-ille-det-kan-ga-med-stromstotte-til-bedriftene/2-1-1272528>

Politidirektoratet. 10.03.2021. STRASAK-rapporten: Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling 2020. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2020/strasak-2020---anmeldt-kriminalitet-og-straffesaksbehandling.PDF>

Politidirektoratet. 15.03.2022. STRASAK-rapporten: Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling 2021. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2021/anmeldt-kriminalitet-strasak-2021.PDF>

Regjeringen. (2012) Økonomisk kriminalitet. Hentet 14.03.2023 fra
https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/norsk_okonomi/okonomisk-kriminalitet-2/id415043/

Regjeringen. (2022). Støtteordninger for næringsliv og kultur. Hentet 14.03.2023 fra
<https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/stotteordninger-for-naeringsliv-og-kultur/id2694423/?expand=factbox2893069>

Riksrevisjonen. (2021). Riksrevisjonens undersøkelse av bevilgninger til Arbeids- og velferdsetatens tiltak under koronapandemien: Dokument 3:11 (2020-2021) (Vol. 3:11 (2020–2021)).

Riksrevisjonen. (2022). Revisjonsrapport for 2021 om Navs kontroll med koronarelaterte ytelser: Dokument 1 (2022–2023).
<https://www.Riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/NO-2022-2023/navs-kontroll-med-koronarelaterte-ytelser.PDF>

- Rustad, M. E. & Sagmoen, I. (2022). Bedrifter om strømstøtten: – Ikke god nok. *E24*.
<https://e24.no/naeringsliv/i/kERmyk/bedrifter-om-stroemstoetten-ikke-god-nok>
- Sagmoen, I., Fraser, S. A., Hopland, S., Wig, K., Myrvang, H. J. (2021, 16. august). Sanner svarer Tajik: – Det er lett å glemme hvilken enorm usikkerhet vi sto i våren 2020. *E24*.
<https://e24.no/naeringsliv/i/66PK30/sanner-svarer-tajik-det-er-lett-aa-glemme-hvilken-enorm-usikkerhet-vi-sto-i-vaaren-2020>
- Sander, K., (2021). Metodetriangulering. *eStudie.no*. <https://estudie.no/metodetriangulering/>
- Sanfeliciano, A., (27. Desember 2022). Heuristikker er hjernens egne snarveier. *Utforsk Sinnet*. <https://utforsksinnet.no/heuristikker-er-hjernens-egne-snarveier/>
- Simon, H. A. (1987). Models of man: social and rational: mathematical essays on rational human behavior in a social setting (repr., Vol. 20, p. 287). Garland.
- Skatteetaten, (u.å.) Krav for å få tilskudd. Hentet 14.03.2023 fra
<https://www.skatteetaten.no/kompensasjonsordning/regelverk/disse-kan-fa/>
- Skatteetaten. (2022). Lønnsstøtte for desember 2021 - februar 2022.
<https://www.skatteetaten.no/lonnsstotte-des2021-feb2022/>
- Skårderud, J. R. & Titland, P. S. (2020, 3. April). AP: MISBRUK MÅ STRAFFES.
Klassekampen. <https://klassekampen.no/utgave/2020-04-03/ap-misbruk-ma-straffes>
- SSB, (4. februar 2021). Færre konkurser i koronaåret 2020.
<https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/artikler-og-publikasjoner/faerre-konkurser-i-koronaaret-2020>
- Stenvold, T. D. & Degerstrøm, M. M. (2020). *Revisjonshandlinger i praksis* (1. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-15#KAPITTEL_2-15

Sulland, F., Andenæss, J., Elden, J. C., Gisle, J., Store Norske Leksikon. *Forsett*. 10.07.2017.

Hentet 09.05.2023 fra https://snl.no/forsett_-_jus

The Economist (London). (2023). Why it was so easy for crooks to steal money meant for pandemic relief.

Varmedal. (2022). Økonomisk kriminalitet øker og revisorloven endres; Er revisors rolle også i endring? Nord universitet. <https://hdl.handle.net/11250/3043716>

Økokrim. (u.å.). *Bedrageri*. Hentet 19.02.2023 fra

<https://www.okokrim.no/bedrageri.549300.no.html>

Aanesen, K. H. (2020). NDLA. *Årsaker til kriminalitet og marginalisering*. NDLA.

<https://ndla.no/nb/subject:1:fb6ad516-0108-4059-acc3-3c5f13f49368/topic:1:e47486fd-1c96-4e58-a0a2-d520d3950013/topic:1:a35a4b4a-e971-4277-a114-7bc4de332a0a/resource:c482e826-bf38-4c72-bb5c-994233a58cb7>